

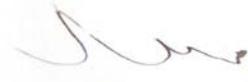
İRFAN

Nº 94 İyul 2014 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

**ŞƏXSİYYƏTİN
İNŞASI**

Redaktoradan

Əziz Oxucu!

Əyləncələrin, əxlaqsızlığın, şan-şöhrət uğrunda mübarizənin vüsət aldığı bir dövrdə şəxsiyyətin qorunması çox çətindir. Hər gün televiziyanın izlədiyimiz ruhumuza tərs düşən yerli və xarici teleserialların, internet və informasiya vasitələrində rastımıza çıxan millimənəvi duyğularımızı, dəyərlərimizi bizzən uzaqlaşdırın hər cür xəbər və məlumatların bizim şəxsiyyətimizin inşasında təhlükələr yaratdığınışin şüurundayıq və fərqliə varrıq.

Şəxsiyyətin formallaşması üçün uzun zamanı ehtiyac vardır. Həm ailə, həm məktəb, həm də cəmiyyət şəxsiyyətin formallaşmasına təsir edən mühüm amillərdəndir. İnsan düzgün təbiə almasa, düzgün istiqamətləndirilməsə, şəxsiyyət kimi formalşa bilməz. Şəxsiyyətin inşası üçün mütləq gözəl təbiyə, gözəl təhsil və ədəb qaydalarına riayət etmək zəruriyidir. Hər işdə olduğu kimi, Peygəmbərimizi nümunəvi şəxsiyyət kimi qəbul etmək məburiyətindəyik. Onun həyat təcrübəsindən yaranan Onun yolundan getməliyik.

“İman və əməl mehvərində Şəxsiyyətin İnşası” adlı yazıda təfərrüati ilə şəxsiyyətin inşasında mühüm amillərdən bəhs edilmişdir. “Həzrət Peygəmbərin Gəncləri Yetişdirmə Siyasəti” və «Peygəmbərimizin Yetişdirdiyi

Şəxsiyyətlər» adlı məqalələrdə Peygəmbərimizin tərbiyəvi metodu ilə və yetişdirdiyi şəxsiyyətlərlə tanış olacaqsınız. Artıq yay tətillərinin sona çatıb məktəblərin başlandığını xatırladaraq “Şəxsiyyətin İnkışafında Təhsilin Rolu” adlı məqalədə təhsilin, məktəbin faydaları vurgulanmışdır. Bununla yanaşı, elm-lə əməl etməyin zəruruiyyətindən bəhs edən «Elmi ilə Əmal Etmək» adlı məqaləsini oxuyaqsınız. Ən əsası da maraqla oxuyacağınız budəfəki “Müsahibə” rublikamızda qonağımız ziyalı, pedaqoq, araşdırmaçı Məmməd Məmmədzadənin şəxsiyyət haqqında gözel fikirləri ilə tanış olacaqsınız.

“Dua və Rəhmət Peygəmbəri” yazısında Peygəmbərimizin aləmlərə rəhmət olaraq gəndərildiyindən, “Qədim Türkistanda Bir Sübh Azanı” məqaləsində azan səsinin insana təsirindən oxuyacaqsınız. Digər yazarlarımızın qələmindən çıxan- “Gənclik”, “Ədalətli Olaq”, “Yaradani Sevmək”, “Varlıya Kasib Yardımı”, “Doğru və Dürüst Olmaq”, “Minmişik Əlamətə, Gedirik Qiymətə” və s. rəngarəng yazılarla sizin ovqatınıza xoş təəssüratlar qatacağızımızı düşünürük.

Razi qalacağınızı ümidi edərək sizi «İrfan»la baş-başa buraxırıq...

İRFAN

Sentyabr/2014/№:94
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpəkyolu MMC

Baş redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul kəlib
İlham SOVQATOV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Kompüter dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV
Copyright 2013 © All Rights Reserved
Created and supported by “irfan”

Foto:
«İRFAN»

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Seyid Camal ƏZİZMBƏYLİ
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfandergisi@yahoo.com

Abunə və reklam işləri:
Tel: 051 412-22-82

Təklifləriniz üçün bu nömrəyə
müraciət edə bilərsiniz

Jurnalın materiallarından istifadə
edərkən istinad zəruridir. Müəllifin
məvqeyi ilə redaksiyanın məvqeyi
üst-üstə düşməyə bilər.

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 35 AZN
Xarici ölkələr üçün 60 Avro

3

İMAN VƏ ƏMƏL
MEHVƏRİNDƏ
ŞƏXSİYYƏT İNŞASI

NURLAN
MƏMMƏDZADƏ

6

HƏZRƏT
PEYĞƏMBƏRİN
GƏNCLƏRİ
YETİŞDİRƏMƏ
METODU

Rüfət ŞİRİNÖV

28

TƏSƏVVÜF:
QURAN VƏ
SÜNNƏ İLƏ
KAMİLLƏŞMƏKDİR
-3-

OSMAN NURİ
TOPBAŞ

12

REPORTAJ

MƏMMƏD
MƏMMƏDZADƏ:
"O böyük
şəxsiyyətdən
nümunə götürə
bilsək, çox xoşbəxt
olarıq"

Nasimi

Sorma hər kişinin əslin izzatından ballidir / Söhbəti iftən görənlər xidmətinəndən ballidir.

<p>8 Şəxsiyyətin İnkışafında Təhsilin Rolu
İllahə SOVQATOV</p> <p>10 Peyğəmbərimizin Yetişdirdiyi şəxsiyyətlər
Saleh ŞİRİNÖV</p> <p>816 Peyğəmbər Təlimində Yetişən
İnsan Hz. Əli (r.a)
İrfandan</p> <p>18 Elmi Ələ Əməl Etmək
Müşfiq XƏLİLOV</p> <p>20 Doğru Və Dürüst Olmaq
Bayram ƏLİYEV</p> <p>22 Gənclik
Rüstəm HUDULOV</p> <p>24 Ədalətli Olaq
Aqıl ƏLİYEV</p> <p>26 Bir Ayə
Fuad QULİYEV</p> <p>27 Bir Hədis
Səfa MURADOV</p> <p>36 Əməllərimiz Və Qəlblərimiz İlahi Rəhmət
Libasına Möhtacdır
Mübariz ƏLİOĞLU</p> | <p>38 Dua Və Rəhmət Peyğəmbəri (s.o.s)
Salih Zeki MERİÇ</p> <p>40 Yaradani Sevmək
Nurəddin RÜSTƏMOV</p> <p>42 Varlıya "Kasıb" Yardımı
Eldar KƏRİMOV</p> <p>44 Qədim Türküstanda Bir Sübh Azanı
Adem ŞAHİN</p> <p>46 Minmişik Əlamətə, Gedirik Qiymətə...
Əziz SULTANOV</p> <p>48 Yas Məclislerimizdə Qida İsrəfçiliyi:
Necə Olsun?
Alpay ƏHMƏDOV</p> <p>50 Quran gündəliyi
Kamran MƏMMƏDOV</p> <p>51 HƏYAT MÜBARİZƏSİ
Adəm İBRAHİMZADƏ</p> <p>52 HƏYAT DƏFTƏRİNDEKİ
Ülvi MƏMMƏDOV</p> <p>54 Qardaşlıq və Bərabərlilik
Mübariz KƏRİMLİ</p> <p>55 Xəbər</p> |
|---|--|

ÍMAN VĀ ĀMĀL MEHVARÍNDĀ

ŞƏXSİYYƏT İNSASI

Uca kitabımız Qurani-Kərimə nə-
zər saldıqda insanların yaradılış
məqsədlərindən birinin yer üzə-
rində Allahın xəlifəsi olma gerçəyi ilə qar-
şılaşıraq. “Bəqərə” surəsinin 30-cu ayəsində
buyurulur: “Xatırla ki, Rəbbin mələklərə
“Yer üzündə bir xəlifə yaradacağam”,-
demişdi...”

Allahın yer üzündəki xəlifəsi olaraq yaradılan insan bu rolunu icra etmək üçün, ilk növbədə, şəxsiyyət olaraq özünü yetişdirmək məcburiyyətindədir. Sadə bir misal verərək deyə bilərik ki, hər hansı dünyalıq bir iş üçün vəzifələndirilən insanın o işin öhdəsindən gəlməsi üçün əvvəlcə xüsusi olaraq yetişdirilməsi və müəyyən istedada sahib olması şərtidir. Yer üzündə Allahın xəlifəsi olmaq isə hər şeydən daha çətin, daha məsuliyyətli və daha şərəfli bir

ışdır. Rəbbimizin bu istəyi istiqamətində yaşamaq istəyənlər, əlbəttə ki, bu nemətə layiq olmaq üçün, ilk növbədə, özlərini şəxsiyyət olaraq formalaşdırmaq məcburiyyətindədirlər. Bəşəriyyətə göndərilən bütün kitablar, peyğəmbərlər və İslam dini olaraq adlandırılan bütün əhkamlar məcmuəsinin əsas hədəflərindən biri insanı şəxsiyyət olaraq formalaşdırmaq olmuşdur.

İslamın bizdən tələb etdiyi şəxsiyyət modelində aranan iki əsas şərt *iman* və *əməldir*. Belə ki, əqidə baxımından kamil-ləşməyən insan əsla Allahın yer üzündəki xəlifəlik vəzifəsini yerinə yetirə bilməyəcəkdir. Bu iş üçün öncə Onu layiqincə tanımaq və iman xüsusunda bütün batıl inanclardan uzaq olmaq şərtdir. Həzrət Muhammədin (s.ə.s) peyğəmbər

olduqdan sonra Məkkədə keçən on üç illik həyatına və bu dönmədə nazil olan Quran ayəlerinə baxdıqda bunu asanlıqla görmək mümkündür. Allah Rəsulu məhz bu dönmədə Rəbbindən aldığı vəhylərlə iman və əqidə üzərində durur, ilk növbədə, şəxsiyyət olaraq yetişdirəcəyi səhabə top-lumunu batıl inanclardan təmizləyirdi. Çünkü qəlbində Allahdan başqasına iman olan və Ondan başqasına əyilən bir insan əsla şəxsiyyət kimi formalaşa bilməzdi. Yalnız xeyrin də, şərin də Ondan gəldiyini bilənlər şəxsiyyəti alçaldıcı hərəkətlərdən uzaq ola bilərlər. Məhz belələri mənfəət üçün başqasına əyilməz, həyatda qalmaq naminə insana, vəzifəyə və var-dövlətə kölə olmaz, sahib olduqları imkanlarla da əsla doğru yoldan çıxmazlar. Ona görə də Allah Rəsulu on üç illik Məkkə dövründə imani qəlblərə möhkəm yerləşdirməyə çalışırdı. Çünkü gələcəkdə əshabi-kiramı böyük imtahanlar gözləyirdi. Qarşılaşacaqları xeyir və şər onları yoldan çıxarmamalı idi.

Bir insanın şəxsiyyət olaraq yetişdiyi-ni göstərən digər xüsus əməldir. İnan-dığına əməl etməyən, yəni inandığı ki-mi yaşamayan bir insanın şəxsiyyət ol-ması qeyri-mümkündür. İslama quru nəzəriyyələrə yer yoxdur, bu din yaşa-naraq insanların həyat tərzinə çevrilmək üçün göndərilmişdir. Qurani-Kərimə bax-dığımız zaman bir çox ayədə iman ilə əməlin yanaşı qeyd olunduğunu görürük. “*Allaha iman gətirib, saleh əməl iş-layənlər*” ifadəsi Quranda tez-tez tək-rarlanır və belələri tərif olunur. Çünkü imanla əməl bir bütünlük təşkil edir. İnsanın iman etməsi onun daxili dünyasını gözəlləşdirirsə, bunun zahirə sirayət et-məsi də saleh əməl dediyimiz düzgün davranışlarla mümkündür. Quru sözlərlə iman gətirdiyini söyləyənlər və insanlara nəsihət etməyə çalışanlar, öz əməllərinə gəldikdə isə dediklərindən uzaq qalan-lar haqqında isə belə buyurulur: “Siz in-

sanlara yaxşı işlər görmələrini əmr etdiyiniz halda, özünüüz unudursunuz? Halbuki özünüz kitab oxuyursunuz...” (əl-Bəqərə, 44).

İndi isə şəxsiyyətin formalaşmasına təsir edən başlıca amillərə toxunaq. Bir insanın yaxşı və ya pis insan kimi forma-laşmasında, əlbəttə ki, təsiredici amillər öz rolunu oynayır. Şəxsiyyətin düzgün in-kişafi üçün *ailə, ətraf mühit, elm və örnək insan modeli* böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Uşaq, ilk növbədə, ailədə böyüyür, sonra cəmiyyətlə tanış olur. Bir insanın gördüyü ailə tərbiyəsi müəyyən mənada onun gələcəyini formalaşdırır. Həzrət Peyğəmbərin “*Hər bir körpə dünyaya İslam fitrəti üzrə gələr. Sonradan ata-anası onu ya yəhudü, ya xristian, yaxud da məcusi edər*” (Buxari, Təfsir (Rum), 2) hədisi-şerifi insan həyatında ailə tərbiyəsinin əhəmiyyətini göstərir. Ətraf mühit də eynilə ailə qədər insan üzərində təsirə malikdir. Ünsiyyət qurdugumuz, durub-oturduğumuz insanlar bizə mənfi və ya müsbət mənada təsir edir. Aldığımız bu təsirlərin hər biri doğuldugumuz andan ölüne qədər inşası davam edən şəxsiyyət binamızın kərpicləridir əslində. Həzrət Peyğəmbərin (s.ə.s) “*İnsan dostunun dini (həyat tərzi) üzrə yaşayar*” (Əbu Davud, Ədəb, 16) kəlamı yoldaşlıq etdiyimiz kəslərin həyatımıza nə qədər təsirli olduğunu açıq-aşkar ortaya qoyur. Digər bir hədisi-şerifində isə ətrafımızdakı insanlardan nə qədər təsirləndiyimizi belə dilə gə-tirir: “*Yaxşı ilə pis yoldaşın hali gözəl ətir satanla körükçüyə (dəmirçiyyə) bənzəyir: Müşk satan ya sənə gözəl ətrindən hədiyyə edər, ya sən pul verib alarsan, yaxud da (ən azından onunla birlikdə olduğun müd-dət ərzində) burnuna gözəl ətirlər gələr. Körükçü isə ya patlarını yandırar, ya da körüyün pis iyindən narahat olarsan*” (Bu-xari, Zəbəih, 31). Yaxşı insanlarla əlaqə qurmağımızı əmr edən ayəyi-kərimədə isə belə buyurulur: “*Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və (imanında, sözün-*

də, işində) doğru olanlarla olun!” (Ət-Tövbə, 119). Ətraf mühit dedikdə bir zamanlar sadəcə sosial cəmiyyət nəzərdə tutulurdusa, bu gün televizor, internet, ağıllı telefonlarımız və s. kimi informasiya vasitələri də ətraf mühitimiz sayılır. Son zamanlar teleserialların daşıdığı ailələrin, feysbuk yoldaşlığının səbəb olduğu mənfi yoldaşlıqlar və əxlaqsız münasibətlərinin şahidi olduq. Elə isə şəxsiyyət inşasında bunu da gözardı etməməliyik.

Elm də öz növbəsində şəxsiyyəti formalasdırıran mühüm amillərdən sayılır. Elmdən məqsəd oxumaqdır. Nəyi oxumaq, hansı niyyətlə oxumaq və nə üçün oxumaq? Rəbbimizin Həzrət Peyğəmbərə ilk əmri “Oxu!” olmuşdur: **“Yaradan Rəbbinin adı ilə oxu!”** (Ələq, 1). Açı bir gəçkdir ki, Rəbbinin adı ilə oxumayanlar, başqa cür desək, Onun varlığından bixəbər olanlar aldıqları elmlə bəşəriyyətə xidmət etməli olduqları halda, dünyani yaşıanmaz hala götirmişlər. Oxuyub öyrəndikləri ilə atom bombası, nüvə silahları, kütləvi qırğına səbəb olan virus ixtira edənlər, heç şübhəsiz ki, şəxsiyyət olmaqdan nəsib almayanlar və insanlıqdan çıxanlardır. Elə isə oxumağa Rəbbimizin kitabından başlamalıyıq. Çünkü yalnız bunun sayəsində dünya və axırətimiz üçün faydalı elm sahibi ola bilərik. Qurana bağlı qalmağıdan sonra oxuduğumuz digər kitablar bizi Ondan, özümüzdən və insanlıqdan əzaqlaşdırır. Pakistanlı mütəfəkkir mərhum Muhamməd İqbalın bu sözləri Quranın şəxsiyyət inşasına təsirini nə gözəl ifadə edir: **“Bir vaxtlar qudlurluq edib yol kəsənlər Quranı oxuyaraq yol göstərən ulduzlara çevrildilər.”**

İnsanın bir şəxsiyyət kimi yetişməsində ən mühüm və əsla gözardı edə bilməyəcəyimiz xüsus isə, heç şübhəsiz ki, örnək insan modelidir. Çünkü insan elə bir varlıqdır ki, mütləq kimisə təqlid etməli, özü üçün canlı nümunə seçməlidir. Ona görə Allah-Təala sadəcə kitablar göndərməklə kifayətlənməmiş, bir də o kitabların canlı nümunəsi olan peyğəmbərləri göndərmişdir.

Ən mühüm və əsla gözardı edə bilməyəcəyimiz xüsus isə, heç şübhəsiz ki, örnək insan modelidir. Çünkü insan elə bir varlıqdır ki, mütləq kimisə təqlid etməli, özü üçün canlı nümunə seçməlidir. Ona görə Allah-Təala sadəcə kitablar göndərməklə kifayətlənməmiş, bir də o kitabların canlı nümunəsi olan peyğəmbərləri göndərmişdir.

Kitabların canlı nümunəsi olan peyğəmbərləri göndərmişdir. Bir müsəlmanın ibrət alacağı ən gözəl nümunəvi insan, şübhəsiz, Həzrət Peyğəmbərdir. Onun ən gözəl örnək olduğunu Rəbbimiz “Əhzab” surəsinin 21-ci ayəsində belə bildirir: **“Hə-qiqətən, Allahın Rəsulu Allaha, qiyamət gününə ümid bəsləyənlər (Allahdan, qiyamət günündən qorxanlar) və Allahi çox zikr edənlər üçün gözəl örnəkdir!”**

O, insanların ən şərəflisi, bütün bəşəriyyətə nümunəvi əxlaqi ilə örnək olan ən gözəl insan idi. Elə bir hərəkəti, elə bir sözü yoxdur ki, bizim üçün tərbiyəvi xarakter daşımışın. Kiçiyindən tutmuş böyüyünə, çobanından tutmuş rəhbərinə kimi hər kəsin ibrət alacağı gözəl insan idi. Özümüzə nümunə götürəcəyimiz, örnək şəxsiyyət kimi təqib edəcəyimiz insanların başında, əlbəttə ki, O, sonra isə yetişdirdiyi əshabi-kiram, elmi ilə əmək edən həqiqi İslam alımləri, Allah dostları gəlməlidir. Nümunə götürəcəyimiz insan modelində bu ardıcılığa riayət etmək, övladlarımıza bunu təlqin etmək gələcək nəsillər naminə atılmış ən gözəl addımdır.

Həzrət Peyğəmbərin

Gəncləri Yetişdirmə Metodu

Günümüzdə ən çox diqqətə və qayğıya möhtac olan qrupların başındada hər cəmiyyətin gələcəyinin qurucuları və qoruyucuları qəbul edilən gənc nəsil gəlir. Çünkü texnologianın da-

nilmaz şəkildə tərəqqi taplığı və eyni zamanda bu tərəqqisi ilə də gənc nəslini özünə ram edərək əslindən uzaqlaşdırıldığı bir dövrdə yaşayırıq. Artıq valideynlə, yaxud orta və yaşı nəsillə gənc nəslin anlayış və dünyaya baxış tərzində ciddi fərqliliklər mövcuddur. Gələcəyimizi əmanət edəcəyimiz gənclərlə necə münasibət qurmaq nə qədər əhəmiyyətlidirsə, onları milli-mənəvi dəyərlərə bağlı biri kimi yetişdirmək də önəmlidir. Bu mənada Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) cəhalətin zirvədə olduğu dövrdə gənclərlə necə münasibət qurmuşdur, onların hər birini cəmiyyətin qurtarıcısı kimi necə yetişdirmişdir ki mi məsələni öyrənmək və həyata keçirmək labüddür. Bu məqaləmizdə Peyğəmbərimizin (s.ə.s) gənclərlə olan münasibətinə diqqət çəkmək istəyirik.

Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) gəncliyin cəsarət, mətanət, fərasət, dinamiklik və s. olduğunu çox yaxşı bilirdi. "Ağac yaş ikən əyilər" zərbə-məsəlini diqqətə alaraq hələ təbliğatının ilk illərindən etibarən onlarla yaxından maraqlanmışdır. Əvvəla onların xarakter və qabiliyyətlərini müəyyənləşdirər və buna görə onlara vəzifə verər, məsuliyyət yükləyərdi. Sonra da onların könül dünyası ilə körpü qurar və onların sevimlisinə çevrilərdi. Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) əsas məqsədi nəbəvi tərbiyə ilə formalaşmış ulduz şəxsiyyətlər yetişdirmək idi.

Bu ulduzların başında hələ on yaşında ikən İslami qəbul edən Hz. Əli (r.a) gəlir. Peyğəmbər tərbiyyəsi ilə yoğrulmuş bu gənc elmi, bacarığı, cəsarəti, comərdliyi, fərasəti ilə günümüzə qədər hər dövrdə

bütün müslimler için nümunəvi şəxsiyyət olmuşdur.

Taifdə Peyğəmbərimizə atılan daşlara öz canını sıpər edən Zeyd ibn Sabit hələ o vaxtlar on beş yaşında idi. Onun oğlu Üsamə də ordu komandiri olduğu vaxtlar 19 yaşında bir dəliqanlı idi.

Həbəşistana göndərdiyi qrupun başındakı əmisi oğlu Cəferin hələ 17 yaşı vardi. O, öz elmi və fərasəti ilə Nəcaşinin hüzurunda müslimləri müdafiə etmiş və onların hüzurla orda yaşamalarını təmin etmişdir.

Özümüzə soruştırmalıq ki, ortalama 20 yaşında olan bu gənclər İslam dininin təbliğatında mühüm rol oynayarkən, günümüzdə 20 yaşındaki gənclər nə ilə məşğuldurlar? Və biz onlara nə qədər etimad göstərə bilir və nə qədər istədəyimiz şəkildə formalaşdırıb bilirik? Gəncləri biz tərbiyə edib yetişdiririk, yoxsa kütləvi informasiya vasitələri, mənasız teleseriallar, internet saytları və sairələr?

Danılmaz bir həqiqətdir ki, gənc nəslə təsir etmək yaşlı nəslə təsir etməkdən daha asandır. Gənclər yaşlılardan daha çox dinə maraq göstərirlər. Ən tez təsirlə-nənlər də onlardır. Hadisələrə tez reaksiya verər, münasibət bildirərlər. Yaşlı nəslə gəlinçə, daha çox yeniliyə qarşı çıxırlar. Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) dövründə İslama şərəflənənlərin əksəriyyətinin gənclərdən ibarət olması bu həqiqətin açıq nişanəsidir. Odur ki, gələcəyindən əmin olmaq istəyən cəmiyyətlər gənclərinə xüsusi maraq göstərməlidir.

Peyğəmbərimiz gənclərin hər birinə xüsusi maraq göstərirdi. Onlara etimad göstərir və ordu komandırlığı, dövlətin elçisi, din təmsilçisi kimi önəmli vəzifələri çəkinmədən onlara verirdi. Çünkü şəxsiyyəti formalaşdırıb, müvəffəqiyyətə aparan ən əsas amillərdən biri də özünə inamdır. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) Attab

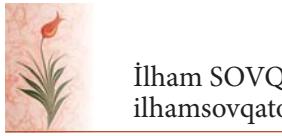
Allahın Rəsulu (s.ə.s) gəncləri elə bir üslubla tərbiyələndirirdi ki, bu metodda ağılla hissin, ruhla bədənin, elmlə əməlin vəhdəti əsas idi. O, gəncləri qətiyyən özbaşına buraxmazdı. Çünkü özbaşınalıq mənlik şüurunun formalaşmasına xələl gətirən ən böyük bəladır.

ibn Əsədi Məkkəyə başçı təyin edincə, hələ onun iyirmi yaşı vardi. “Uca Allah gəncliyini Ona itaat edərək keçirən gənci sevər”, “Yeddi cür insan vardır ki, Allah onları heç bir kölgənin olmadığı qiyamat gündündə öz kölgəsində kölgələndirəcəkdir. Bunlardan biri də Rəbbinə itaat edərək yetişən gənclikdir” kimi hədislər onun və İslam dinin gənclərə verdiyi dəyəri göstərən hədislərdəndir.

Peyğəmbərimiz (s.ə.s) gənclərlə mehriban davranar, onların duyğularına xitab edərdi. Məhz, bu xüsusiyət də Peyğəmbərimizi (s.ə.s) gənclərə sevdirmiş, onları onun ətrafına toplamışdı.

Allahın Rəsulu (s.ə.s) gəncləri elə bir üslubla tərbiyələndirirdi ki, bu üsulda ağılla hissin, ruhla bədənin, elmlə əməlin vəhdəti əsas idi. O, gəncləri qətiyyən özbaşına buraxmazdı. Çünkü özbaşınalıq mənlik şüurunun formalaşmasına xələl gətirən ən böyük bəladır.

Beləliklə, gənclərə olan müsbət və yaradıcı münasibət sayəsində Peyğəmbərimiz (s.ə.s) İslamin dəyərlərinə, prinsiplərinə iman gətirmiş, əməl etmiş bir nəsil yetişdirə bilmişdi ki, bu nəslin islamın yayılmasındaki rolu əvəzolunmazdır. Bunun üçün hər bir məsul şəxs reformist gəncləri ətrafına toplamağı bacarmalı, onların cəmiyyət üçün faydalı olacaq imkan və bacarıqlarını qiymətləndirməli, tərəqqi və inkişafda onların istedadından faydalanamalıdır.

ŞƏXSİYYƏTİN İNKİŞAFINDA TƏHSİLİN ROLU

Məqaləmə Viktor Hüqonun dahiyanə deyilmiş sözü ilə başlamaq istəyirəm: "Açılan hər məktəb bir həbsxananın bağlanması deməkdir". Artıq bu sözün nə şərhə, nə də izaha ehtiyacı var. Açıq-aşkar bütün parlaqlığı hər şeyi ortaya qoyur. Deməli, məktəb, təhsil cəmiyyət üçün, insan üçün bu qədər əhəmiyyətlidir. Əgər cürət edib bu sözə izah versək, deməli, məktəb cinayətin qarşısını alan, insanı bir şəxsiyyət kimi formalaşdırın tərbiyə ocağıdır.

İnsan bilmədiyinin düşmənidir deyiblər. Təhsil, bilik, elm insanın kövhəridir. İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında təhsilin, elmin, biliyin mühüm əhəmiyyəti vardır. Təhsil tərbiyəvi mahiyyət daşıyan

elm ocağıdır. Təhsil insanı parlaq gələcəyə, xoşbəxt sabaha götürən yeganə nurlu, işıqlı yoldur. Təhsil nəin ki şəxsiyyətin inkişafında, həmçinin cəmiyyətin inkişafında da mühüm rol oynayır, insanların bir-biri ilə münasibətlərində, biri-biri ilə dostluq əlaqələrində vasitəçi mahiyyət daşıyır, bir sözlə, təhsil şəxsiyyət üçün, cəmiyyət üçün danılmaz sərfəli amildir.

İnsan ömrü boyu- ta doğulandan ölü-münə qədər öyrənir, müşahidə edir, öyrəndiklərini, gördüklorini həyata keçirir, təcrübə yiğir, necə deyərlər, öyrənə-öyrənə formalaşır. Şəxsiyyət anlayışı deyi-

İnsan bilmədiyinin düşmənidir deyiblər. Təhsil, bilik, elm insanın kövhəridir. İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında təhsilin, elmin, biliyin mühüm əhəmiyyəti vardır. Təhsil tərbiyəvi mahiyyət daşıyan elm ocağıdır. Təhsil insanı parlaq gələcəyə, xoşbəxt sabaha götürən yeganə nurlu, işıqlı yoldur.

ləndə, gözəl insan, cəmiyyətə, dövlətə, xalqa faydalı bir şəxsdən söhbət gedir.

Şəxsiyyət insanda xarakterlə meydana çıxar. Xarakter anlayışı ümumiyyətlə təbiət və xasiyyət anlayışı ilə eyni mənada işlədir. Xarakter anlayışını şəxsiyyətdən ayıran ən əhəmiyyətli xüsus əxlaqi xüsusiyyətləri izah etmək üçün istifadə edilmiş olmasıdır. Cəmiyyətdə «xarakterli» və ya «xaraktersiz» insanlardan söz edilir. Davranışları cəmiyyətin əxlaq qaydalarına uyğun, ictimai dəyərlər sistemini mənimsəmiş olan şəxslərə «xarakterli» deyilir. Çünkü xarakter doğuşdan gəlməz, sonradan ictimai əlaqələr nəticəsində qazanılır. Təhsillə istənilən xarakterdə insanlar yetişdirmək mümkündür. Çünkü xarakter ilk yaşlardan etibarən ictimai həyatın nəticəsində bir sıra qaydaların mənimsənilməsi ilə inkişaf edər və formalaşır. Burada Platonun bir sözünü qeyd etmək istəyirəm: «Elmlər insan ruhunun gözünü təmizləyir və yenidən açır. Ruhun gözü min dənə adı gözdən önemlidir, çünkü onun köməyi ilə həqiqəti görmək mümkündür».

Təhsilin fərqli yönəldən bir çox faydaları vardır. Fəqət gözəl və düzgün təhsil ümumiyyətlə, insanın həyatda daha da zəkali, daha da qabiliyyətli, daha da dindar, daha da əxlaqlı və daha da savadlı olmasını təmir edir.

Biz təhsil deyəndə təkcə məktəblərdə tədris olunan elmləri əzbərləmək, universitet diplomunu almaq, magistatura və doktoranturani yüksək səviyyədə bitirməyi nəzərdə tutmuruq. Şəxsiyyət deyəndə cəmiyyətə, xalqa, vətənə fayda verən, haqqı, ədaləti bərqərar edən, doğruluğun, düzgünlüğün tərəfdarı olan, haqzışlığa göz yummayan bir şəxsiyyətdən bəhs edirik. Elmlə fitri xarakterin vəhdətindən meydana gələn gözəl şəxsiyyətin formalaşmasından söhbət gedir.

Əgər təhsil Allahın bizə verdiyi fitrəti pozmadan əsl əxlaqi dəyərlərini, etik normalarını, ali keyfiyyətlərini və bunun kimi

müsbat xüsusiyyətləri önə çıxarıb, ona istiqamət vermirsə, o zaman təhsilin heç bir faydası yoxdur.

İnsan böyüdükcə, dünya görüşü art-dıqca, həyata baxış tərzi dəyişir. Ancaq təhsil həm insanın dünya görüşünü artmasına yardım edir, həm də bununla yanaşı, əxlaq keyfiyyətlərinin də formalaşmasını təmin edir.

Ümumiyyətlə, dinimiz İslam da təhsilə böyük önəm vermişdir. Elm öyrənmək, elm öyrətmək kimi məsələlər İslam dininin ən vacib məsələlərdəndir. İstər Qu-rana, istərsə də hədislərə nəzər yetirəndə, görürük ki, həm elmə, təhsilə, həm də alimə böyük dəyər verilmişdir. Çox maraqlıdır ki, Quranda alımlar haqqında çox xoş sözər işlənmişdir. “**De: “Heç bilənlərlə bilməyənlər (alımlə cahil) eyni ola bilərmi?!** (Allahın ayələrindən, dəllilərindən) **yalnız ağıl sahibləri ibrət alar!**” (Zumər, 9). “**Allahdan Öz bəndələri içərisində ancaq alımlar qorxar**” (Fatir, 28) kimi ayələr göstərir ki, İslam dinində alim, elmin, təhsilin əhəmiyyəti böyükdür.

Amma bunu da qeyd etmək lazımdır ki, şəxsiyyət deyəndə, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, gözəl insan nəzərdə tutulur. Nümunəvi insan şəxsiyyətdir. Bunu da biz Peyğəmbərimizin timsalında görürük. Çünkü Peyğəmbərimizin böyük Müəllimi Allah-Təaladır. O, təhsilini İsləm məktəbində almışdır. İsləm təhsilində tədris almış Peyğəmbərimiz də öz davamçıları olan səhabələrin müəllimi olmuşdur. Tarixdə ən seçilmiş nəsil kimi tarixə düşən səhabələr də özlərindən sonra gələn tabeunlara müəllimlik etmişdirlər. Beləliklə, tarixin səhifələrində qızıl hərflərlə öz möhrünü vuran bu mübarək nəsillərin təhsili İsləm məktəbindən keçmişdir.

Sonda məşhur Çin atalar sözünü qeyd etmək istəyirəm: «Planınız bir illikdirsə – düyü əkin, on illikdirsə – ağac əkin, yüz illikdirsə – insanlara təhsil verin».

Peyğəmbərimizin Yetişdirdiyi Şəxsiyyətlər

Gənclik insan ömrünün ən qiymətli xəzinəsi, həyat mövsümünün bahar fəslidir. Gəncliyin bu qiyamət və dəyərini çox yaxşı bilən Hz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) peyğəmbərlilik vəzifəsinin ilk günlərindən etibarən gənclərlə yaxından maraqlanmışdır. Bu yaxın əlaqəni də hər insanın ayrı bir xarakter, idrak səviyyəsi və qabiliyyətini nəzərə alaraq həyata keçirmiştir. Belə ki, Hz. Pey-

ğəmbər (s.ə.s) maraqlandığı gənclərin, ilk növbədə, xasiyyətini, itedadını və təbiəti ni təsbit etmişdir. Daha sonra onlarla öz qəlbi arasında sanki bir cərəyan xətti kimi səmimi və dərin bir məhəbbət bağlı qurmuş, məcazi bir ifadə ilə desək, onların ruhuna girəcək bir damar tapmışdır. Bunun sayəsində onları nəbəvi tərbiyə ilə yetişdirib İslam dünyasının öndərləri halına götirmiştir.

Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) yetişdirdiyi dahi şəxsiyyətlərin sayı çoxdur. Bunlar: Hz. Əli, Zeyd bin Harisə, Üsamə bin Zeyd, Hz. Ömərin oğlu Abdullah, Cəfər bin Əbi Talib, Musab ibn Ümeyr, Abdullah ibn Abbas, Attab bin Əsəd (r. anhuma) kimi gənc səbabələrdir.

Bu siyahını uzatmaq mümkünündür. Fəqət burada diqqət çəkən xüsus Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) gənc səhabələri ən diqqətli şəkildə yetişdirməsi və onlara etimad göstərərək İslam xidmətində onlara mühüm vəzifələri etibar etməsidir. Bu səbəblə deyilə bilər ki, İslam əksəriyyətlə gənclərin həyəcan iqlimində inkişaf etmişdir. Bu nəbəvi tərbiyə ilə yetişmiş şəxsiyyətlər İslam dəvətini böyük bir həyəcan və həvəslə bütün dünyaya və qitələrə çatdırmışlar.

Ona görə də düşünmək lazımdır ki, günümüzdə təqrübən iyirmi yaşındakı gənclər, görəsən, hansı istəklərin arxasından qaçırlar? Bu yaşlardakı gənclərin dünya görüşü, həyatə baxış tərzləri hansı formadadır?

“Məni Rabbim tərbiyə etdi və tərbiyəmi də çox gözəl etdi” (Suyuti) buyuran Allah Rəsulu (s.ə.s) Ona Allah tərəfindən yüksəlnən bu ülvə vəzifə səbəbilə hər kəsə rəhmət, mərhəmət və şəfqət pəncərəsin-dən baxaraq heç kimi bu hidayət dəvətin-dən uzaq tutmamışdır. Onun üçün də tək məqsədi bütün gözəllikləri Haqq'a və xeyrə yönəldirmək olmuşdur. Gənclərlə əlaqəli hədislərə baxıldığında da əziz Peyğəmbərimizin onları daim əbədi həyatı qazanmağa yönəndirdiyi görülməkdədir. Bunun bariz nümunələrindən olan bu hadisəni misal götərmək olar:

“Rəsulullah (s.ə.s) bir gün Hz. Muazın (r.a) əlini tutaraq:

–*Ey Muaz! Vallahi səni çox sevirəm!* – dedi yə buyurdu. Muaz (r.a):

– Atam, anam Sənə fəda olsun, ey Allähin Rəsulu! Mən Səni çox sevirəm! – dedi.

Daha sonra Fəxri-Kainat (s.ə.s) ona belə buyurdu:

–*Sənə hər namazın sonunda: “Allahım! Səni zikr etmək, Sənə şükr etmək və gözəl şəkildə qulluq edə bilmək üçün mənə yardım et!” duasını heç tərk etməməyini tövsiyə edirəm*” (Əhməd, Əbu Davud, Nəsəi, Tirmizi).

Bir millətin gələcəyini əvvəlcədən görə bilmək əzaqgörənlik deyil. Bunun üçün o millətin gənclərinin gününü, enerjilərini haralarda sərf etdiyinə baxmaq kifayətdir. Çünkü hər dövrün gəncləri aldığı tərbiyyəyə görə bir həyat tərzi mənimşəyər. Gənclərin həyat tərzi də o cəmiyyətin gələcəyini göstərən şəffaf bir güzgüdür. Əgər bir millətin gəncləri güclərini xeyriyyəçilik, mənəvi dəyərlərini ucaltma və əzmkarlığa sərf edirsə, o milləttin gələcəyi əmin-amanlıqdır.

Mömin bir gəncin almaz kimi qiymət qazanıb başlara tac olması üçün daim istiqamət üzrə bir həyat yaşaması, xidmət və səbirlə yetişməsi lazımdır.

Ona görə də gənclərin maddi və mənəvi cəhətdən yüksək keyfiyyətdə, elmlı və üstün xarakter sahibi olaraq yetişdirilməsi, böyük və ciddiliklə ələ alınması gərəkən mühüm bir məsələdir. Çünkü ancaq buna müvəffəq olan millətlər gələcəyə ümidi baxa bilərlər. Muhamməd İqbalin dediyi kimi: “Ey bəsirətli insan! Bir millətin sərməyəsi pul, gümüş, parça və qızıl deyildir. Onun əsl sərməyəsi, imanlı, sağlam, dinc və qüdrətli beyinlərə sahib, çox çalışqan və cəld övladlarıdır.”

Peyğəmbərlər insanların müəllimləridir. Onlar həyat məktəbinin müəllimləridir. Hz. Peyğəmbərimizin (s.ə.s) ən böyük möcüzəsi olan Qurani-Kərimin feyzinə məzhər olan və Onun sünənəsini diqqətlə yaşayıb, hər məsələdə Onu özlərinə rəhbər götürüb, ən yüksək səviyyədə On-dan istifadə edərək yetişmiş şəxsiyyətlər olan, Hz. Peyğəmbərimizin inşa etdiyi şəxsiyyətlər olan səhabələr də, məhz bu sayədə bütün dünyaya müəllim və ustad olmuşdurlar.

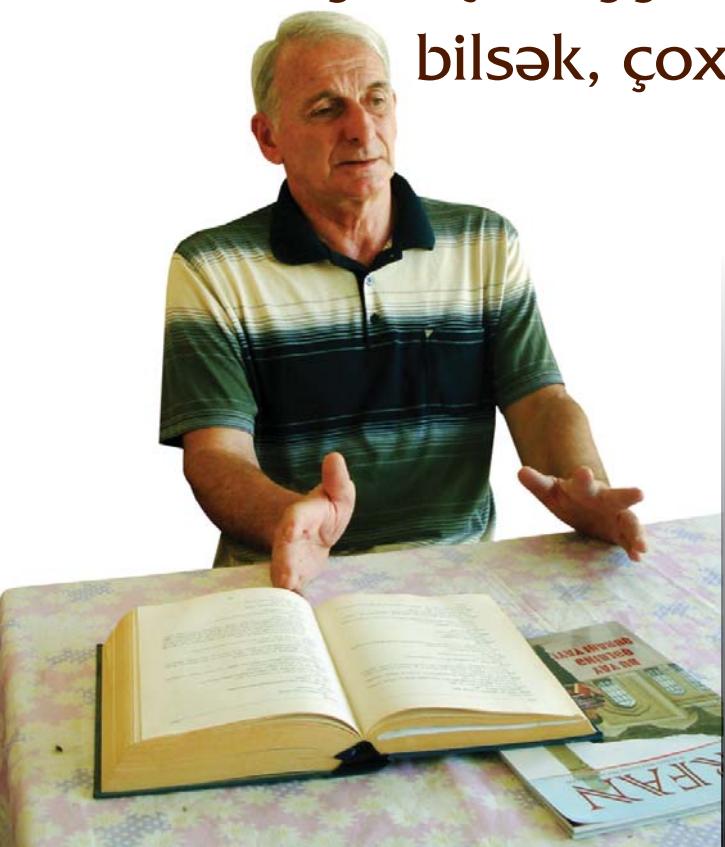

MÜSAHİBƏ

Ziyalı, pedaqoq, araşdırmaçı-yazar

MƏMMƏD MƏMMƏDZADƏ:

O böyük şəxsiyyətdən nümunə götürə
bilsək, çox xoşbəxt olarıq

İrfan: Zəhmət olmasa, bir az özünüz haqda məlumat verin.

Məmməd Məmmədzadə: Özüm haqda nə deyə bilərəm? 1951-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşam. Hami kimi mən də 7 yaşında məktəbə getmişəm. Onuncu sinfi bitirdikdən sonra indiki Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin filologiya fakültəsinə daxil olmuşam. İnstitutu bitirdikdən sonra Mingəçevir şəhərində müəllim, Mənzil Təsərrüfat İdarəsində təşkilatçı-pedaqoq, inspektor, şəhər İcraiyyə Komitəsində, daha sonra İcra hakimiyyəti aparatında müxtəlif və-

zifələrdə çalışmışam. Hal-hazırda Ağdaş şəhərində yaşayıram və məktəbdə ixtisasım üzrə müəllimlik edirəm.

- *Məmməd müəllim, "İrfan"ın sentyabr sayının əsas mövzusu "Şəxsiyyət inşası"dır. Ona görə də müsahibəni mövzu ətrafında qursaq, məncə, yerinə düşər. Şəxsiyyət dedikdə nə başa düşülməlidir?*

- Çox maraqlı mövzudur. İbtidai icma quruluşundan günümüzə qədər bütün ictimai formasiyalarda insan oğlunun şəxsiyyətə ehtiyacı olub və bundan sonra da olacaq. Gəlin öncə sözün leksik və qrammatik mənalarını açmağa çalışaq. Ərəb dilindən alınan bu söz şəxs kökünə -iyət şəkilçisi artırmaqla düzəlib. Söz köklərinə artırılan bu alınma şəkilçi ictimai məfhüm, hal-vəziyyət mənəsi bildirən mücərrəd mənali isim düzəldir. Konkret isimlərdən fərqli olaraq mücərrəd isimləri dünyagörüşü, düşüncə, həyat tərzi və s. görə hərə bir cür anlayır və izah edir. Elə bu səbəbdən də şəxsiyyət haqqında deyəcəyim fikirlərə razılaşmayan oxucular tapılacaq ki, bu da təbiidir. Şəxsiyyəti cəmiyyətdən kənardə təsəvvür etmək qeyri-mümkün olduğu kimi cəmiyyəti də şəxsiyyətsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Əks-təqdirdə X.R.Ulutürkün təbirincə desək "Vətən insanlığını dənə bilər yavaş-yavaş". Ən önəmlisi isə şəxsiyyətin lazımı anda, xalqın, cəmiyyətin ən kritik anında onun yanında olmasıdır.

- Ağsaqqal və şəxsiyyət, sizcə, bu sözlər eyni mənəni verir, yoxsa fərqli mənə yükü daşıyır?

- Bəzən hər iki sözün də eyni mənə ifadə etdiyini deyənlər olsa da, əslində ağsaqqal və şəxsiyyət tamamilə bir-birindən fərqlidir. Hər hansı bir nəslin, məhəllənin, kəndin ağsaqqalı ağsaqqallıq etdiyi bu və ya digər toplumun həyatında yaxından iştirak edir, hər hansı bir hadisənin birbaşa iştirakçısına çevrilir, ətrafdaşılara, ona müraciət edənlərə öz məsləhətlərini verir, məsələnin həlli yollarını göstərir. Toplumun şəxsiyyətə olduğu kimi, ağsaqqala da hər zaman ehtiyacı olub. Ən qədim ədəbi nümunəmiz olan “Kitabi-Dədə Qorqud” el ağsaqqalı Dədə Qorqudun kitabıdır. Dədə Qorqud Oğuz elinin bütün xeyir və şərində yaxından iştirak edir. Beyrək üçün elçiliyə gedir, Oğuz işidərinə ad qoyur və s. Təəssüflər olsun ki, yüz illiklər ərzində fəaliyyət göstərən “ağsaqqal institutu” son dövrlərdə demək olar ki, tamamilə öz əvvəlki nüfuzunu itirmişdir ki, nəticədə boşanmalar çoxalmış, qohumlararası cinayətlərin sayı hədsiz dərəcədə artmışdır.

Hər hansı bir şəxsin ağsaqqal olması üçün onun saqqalının ağarması lazım deyil. Ağsaqqal olmanın əsas şərtləri halallıq, səmimilik, düzgün həyat tərzi, böyükələr böyük, kiçiklər kiçik ola bilməkdir. Büyük Füzulinin təbirince:

*Sərvərlik istər isən üftadəlik şüar et
Kim düşmədən ayağa çıxmadi başə badə.*

Şəxsiyyət isə ağsaqqaldan fərqli olaraq hadisələrə bilavasitə təsir edir, çox vaxt hadəsələrdən kənardə qalır, iştirakçı olmur. Təbiri caizsə ağsaqqal tamaşanın iştirakçısı, şəxsiyyət isə rejissorudur. Ağsaqqal yaşadığı müddətcə ağsaqqaldır, o dünyasını dəyişəndən sonra bu missiya da bitir. Və bir ağsaqqal gözəl insan kimi 20-30 il, ən çoxu 50 il onu tanıyanların xatırələrində yaşayır.

Uşaq evdə gördüyüünü “götürür”, özi də dərk etmədən özündən böyükələri təqlid edir. Davranış qaydaları, ədəb və mərifət ailədə öyrənilir. Ailə tərbiyəsində atanın, yoxsa ananın rolunun daha çox olmasını söyləmək, məncə, mənasızdır. Ata da, ana da övlad tərbiyəsində bərabər hüquq sahibidirlər və eyni məsuliyyəti daşıyırlar.

Şəxsiyyətlər isə əksinə, daha uzunömürlü olurlar. Bir növ səmada ölen ulduzlar uzun illər öz işləşlərini Yer üzünə yaydıqları kimi onlar da ölümlərindən sonra cəmiyyətdəki mövqelərini mühafizə edə bilirlər.

Yeri gəlmışkən onu da qeyd edək ki, ağsaqqallardan fərqli olaraq insanlar bəzən şəxsiyyətləri bütləşdirməyi də bacarırlar və bu bütləşdirmə şəxsiyyətin sağlığında baş verəndə cəmiyyət üçün kabusa çevrilən şəxsiyyətə pərəstiş baş qaldırır. Onu da əlavə edim ki, ağsaqqalın təsir, nüfuz dairəsi nə qədər məhduddursa, şəxsiyyətin nüfuz dairəsi bir o qədər genişdir.

- Bəs şəxsiyyətin formallaşmasında əsas amillər hansılardır?

- Yer üzünün əşrəfi olan insan digər canlılardan ağıl və şüurunun, dil və nitqinin olması ilə fərqlənir və insanın bir şəxsiyyət kimi yetişməsində əsas amillər olan ailə, tədris müəssisəsi və cəmiyyət üçbucağı əsas, ağıl və dil isə yardımçı amillərdir. Bu üçbucağın hər tərəfi önemlidir və bunlardan birinə az önem verilməsi nəticəsində lazımı nəticəni əldə etmək mümkün deyil.

Atalar “Aşıq gördüğünü çağırar” deyiblər, bir də deyiblər ki, “Ot kökü üstə bitər”. Bu atalar sözləri isə tərbiyə və irsiyyətdən xəbər verir. Onu da əla-

və etmək lazımdır ki, şəxsiyyətin formalaşmasında irsiyyət az rol oynamır. İlk təbiyə isə təbii ki, ailədən başlayır. Uşaq evdə gördüyünü “götürür”, özü də dərk etmədən özündən böyükleri təqlid edir. Davranış qaydaları, ədəb və mərifət ailədə öyrənilir. Ailə təbiyəsində atanın, yoxsa ananın rolunun daha çox olmasını söyləmək, məncə, mənasızdır. Ata da, ana da övlad təbiyəsində bərabər hüquq sahibidlər və eyni məsuliyyəti daşıyırlar. Buna görə də sağlam təməllər üzərində qurulan ailədə böyüyən uşaqların təbiyəsi də qənaətbəxş olur. Şəxsiyyətin formalaşmasındaki ikinci amil təhsildir. “Beşikdən məzara qədər oxuyun” hədisişərifindəki məqsəd insanın ömrü boyu həyatı öyrənməli olduğunu bəyan etməkdir. İnsan hər zaman, hər yerdə öyrənməlidir. Bu zaman o kamilləşər, özündə bir şəxsiyyət formalaşdırıbılır. Lakin təkcə oxumaqla iş bitmir. Oxuduqlarımızın bizim üçün nə qədər əhəmiyyətli olmasına, həyatda tətbiq edilməsini də bilməli, nəyi və niyə oxuduğumuza da fikir verməliyik. Yoxsa bizim “Kitab yüklü məxluqlar”dan fərqimiz olmaz. Atalarımızın belə bir deyimi də var: “Alim olmaq asandır, adam olmaq çətin”. Mirzə Cəlil də bu atalar sözünə istinad edərək Kefli İskəndərin dili ilə Cəlala belə deyir: “Yəqin müəllimlərin sənə də deyirlər ki, oxu alim ol, amma bunların heç birindən eşitmədim ki, desin oxu adam ol”. Deməli, müəllim şagird və tələbələrinə təkcə elm öyrətməməli, onların bir insan kimi yetişməsinə nail olmalıdır ki, cəmiyyətə, xalqa, millətə xeyir verə bilsinlər. Bundan belə nəticə çıxara bilərik ki, təbiyə və təhsil quşun iki qanadına bənzəyir. Bir qanadı zədələnmiş quş uça bilmədiyi kimi, insanda da təhsil və təbiyədən birinin lazımı səviyyədə olmaması onun həyatdakı mövqeyinə təsir edəcək. Lakin burada bir fərqli nüans var. Belə ki, mükəmməl təbiyə görmüş bir şəxs savadsız da olsa,

öz davranışını, insanlara qarşı səmimiyyəti ilə cəmiyyətdə özünə yer edə bilər. Ancaq təbiyəsiz savadlı bundan məhrumdur. Yeri gəlmışkən son dövrlərdə yersiz olaraq işlədilən, çox vaxt ünvanına çatmayan bir sözə də “ziyalı” sözünə də münasibətimi bildirirdim. Ziyalı dedikdə xeyirxah əməlləri, insanlara münasibəti və insanlığa verdiyi töhfələrlə seçilən insanlar nəzərdə tutulur. Ziyalı özü yanaraq ətrafi işıqlandıran, millətin, mənsub olduğu xalqın mənafeyini şəxsi mənafeyindən üstün tutan, yeri gələndə canını belə Vətən, Xalq yolunda qurban verməyə hazır olan seckin insanlardır. Ziyalı hansısa universitetin diplomunu cibinə qoyub “Burda mənəm, Bağdadda kor xəlifə” deyən deyil. Elə akademiklər, ziyalılar var ki, onlara ziyalı deməyə adəmin dili dönmür. Əsil ziyalı heç vaxt “Mən ziyalıyam” deməz. Əksinə, bu sözü ona şamil edənlərə öz etirazını bildirir. Villaları, bahalı maşınları ilə öyünən diplomlulara ziyalı yox, ziyanlı demək daha düzgün olar.

Nə isə... mətləbdən uzaqlaşmayaq. Mükəmməl təbiyə və təhsil alan insanın tam formalaşması onun cəmiyyətə integrasiyasından sonra baş verir. Bu zaman onu əhatə edən mühit bir növ onu imtahana çəkir. Hər bir insanın həyatında onu əhatə edən, ünsiyyət qurduğu insanların kimliyi və necə deyərlər “hansi yuvanın quşu” olmaları heç də az rol oynamır. Ona görə də atalar: “Dostunu mənə göstər, sənin kim olduğunu deyim” deyiblər. Bu zaman təbiyə və təhsil bir növ arxa plana düşür və yuxarıda qeyd etdiyimiz yardımçı amillər: Ağıl və Dil önə keçir. Əgər insan normal ağıl sahibidirsə və aldığı təbiyə və təhsildən səmərəli istifadə edə bilirsə, necə deyərlər, özünə bir gün qazana biləcək. Tez-tez belə sözlər eşidirik: “Filankəsə Allah-Təala hər şey vermişdi, ancaq ağıl ucbatından hər şeyini itirdi. İnsanın başına gələn bəlaların bir hissəsi də

dili səbəbilə baş verir. Xalq şairi R. Rza "Soruş" şerində bunu poetik dillə belə ifadə edir:

*Od nə cəkdi küldən soruş,
Baş nə çəkdi dildən soruş.*

Ona görə də böyükler həmişə kiçiklərə: "Dilinə yiylilik et" deyiblər. Həzrət Əbu Bəkrin çox vaxt danışmamaq üçün ağızına xırda daş aldığı da hamiya məlumdur. Danışib haradasa günaha batmaqdansa, danışmamaq daha faydalıdır. Bəlkə, elə buna görə "Danışmaq gümüşdürşə, danışmamaq qızıldır" deyimi yaranıb.

Deməli, tərbiyə və təhsil ağıl və dildən güc alaraq birləşə bilsə cəmiyyətdəki ey-bəcərliyə müqavimət göstərə bilər. Əgər insan bunu bacararsa nə yaxşı... Yox, iradə zəifliyi göstərsə, özündə "mənəm-mənəm"lik duyğusu baş qaldırsa nə yaziq...

Cəmiyyət əsil-nəcabətindən asılı olmayaraq insanı zirvələrə də qaldırar, həyatın dibinə də sürükleyər.

- *Örnək insan kimə deyilməlidir?*

- Uşaq hələ kiçik yaşlarından özünü kiməsə oxşatmağa çalışır və bu demək olar ki, ömrü boyu davam edir. Kiçik yaşlarında əsasən özünü valideyninə oxşatmağa çalışan uşaq Rəsul Rzanın təbirincə desək "atasından güclü, anasından gözəlin yer üzündə olmadığını inanır və hər bir hərəkətində onlara oxşamağa çalışır."

Biz ömrümüzün böyük bir hissəsini kommunizm ideologiyasının hökm sürdüyü illərdə yaşamışiq və o zaman hər şey kommunist əxlaqi üstündə köklənmişdi. Məktəbə təzə-təzə gedəndə örnək olaraq bizə Pavlik Morozovu göstərirdilər və çalışırdılar ki, hamımız ona oxşayaq. Bəs Sovet məktəblilərinin qəhrəmanına çevrilmiş bu Morozov kim idi? Qolçomaq ata və babasını Sovet rejiminin düşmənləri ilə iş birliyində olduğunu öyrənərkə lazımı orqanlara xəbər verən satqın! Yəqin elə buna görə də P. Morozov kimi "örnək insanlar" haqqında aparılan söhbətlər, film və tamaşalarda, qəzet və jurnallarda onların

O vaxtkı gəncliyə ən çox bu suallarla müraciət edərdilər: "Kimi özünə ideal seçərdin?" "Ən çox sevdiyin ideal ədəbi qəhrəman kimdir?" Bu şablon sualların şablon cavabları da məlum idi. Din düşməni Ovod, saysız-hesabsız əxlaqsız lətifələrin baş qəhrəmanı Çapayev, ideologiyaya sözün həm həqiqi, həm də məcazi mənasında kor-koranə qulluq edən Korçagin və başqaları. Hansısa bir ideologiyanın övladları olan bu "örnək insanlar" zamanın şərtləri dəyişincə unudulur, tarixin zibilliyyinə atılır.

təbliği şüuraltı şüurumuza təsir edərək bu gün ata-anasının üzünə ağ olan bir nəslin yetişməsinə səbəb oldu. O vaxtkı gəncliyə ən çox bu suallarla müraciət edərdilər: "Kimi özünə ideal seçərdin?" "Ən çox sevdiyin ideal ədəbi qəhrəman kimdir?" Bu şablon sualların şablon cavabları da məlum idi. Din düşməni Ovod, saysız-hesabsız əxlaqsız lətifələrin baş qəhrəmanı Çapayev, ideologiyaya sözün həm həqiqi, həm də məcazi mənasında kor-koranə qulluq edən Korçagin və başqaları. Hansısa bir ideologiyanın övladları olan bu "örnək insanlar" zamanın şərtləri dəyişincə unudulur, tarixin zibilliyyinə atılır. Bu gün isə... Əsil örnək şəxsiyyət dedikdə bütün insanlığın fövqündə dayanan, böyük ya kiçik, zəngin-kasib, yetim-atalı-analı, vəzifəli-vəzifəsiz, bir sözlə hamiya bir gözlə baxan, hamı ilə xoş rəftar edən, gəlib-keçən bütün nəsillərə, xalq və milletlərə örnək olub doğru yolu göstərən Xatəmül-Ənbiya Muhamməd peygəmbər (s.ə.s) yada düşür. Mənə elə gəlir ki, dəyərli oxucularımızın hər birinin həyatında Rəsulullahın həyatında baş verən (nübüvvətlik istisna) hansısa bir hadisə ilə səsləşən epizodlar var. Hər birimiz o böyük şəxsiyyətdən nümunə götürə bilsək, çox xoşbəxt olarıq.

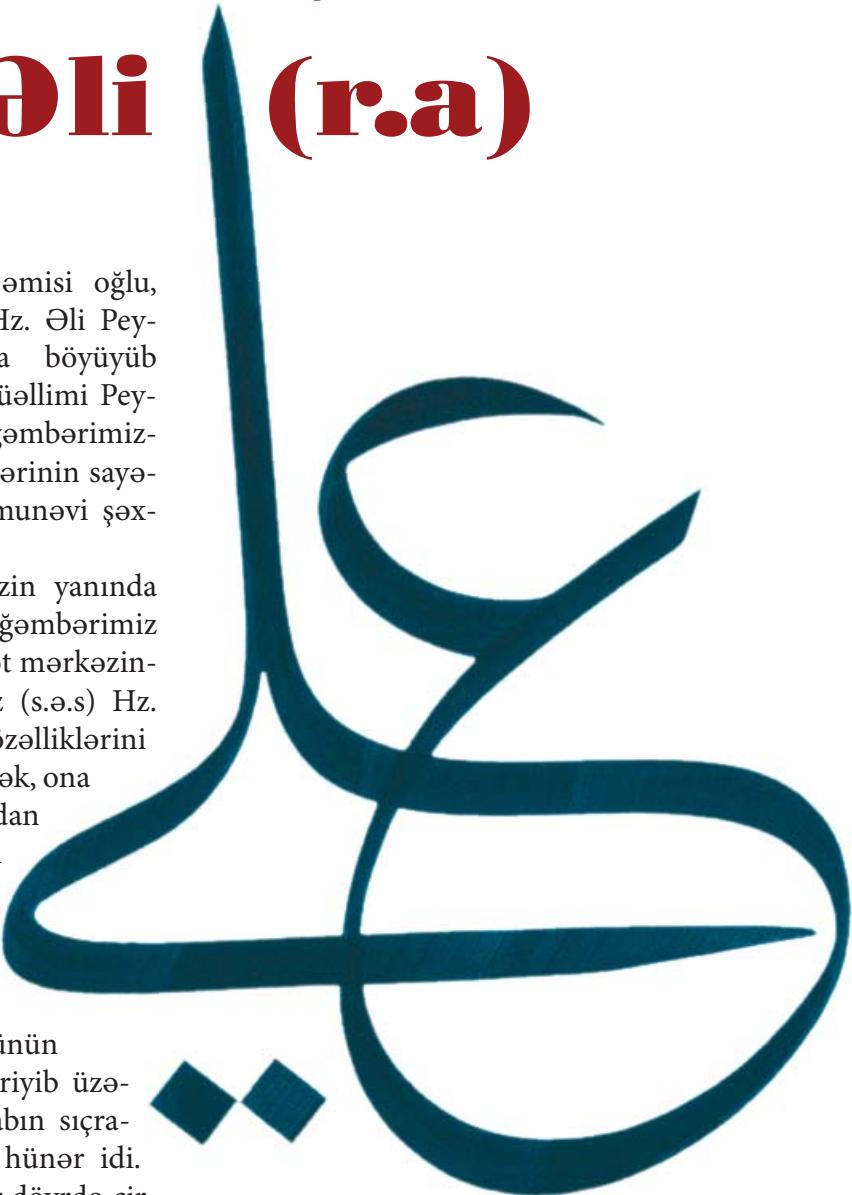
Peygəmbər Təlimində Yetişən İnsan

Hz. Əli (r.a)

Peygəmbərimizin həm əmisi oğlu, həm də kürəkənidir. Hz. Əli Peygəmbərimizin yanında böyük boyaya-başa çatmışdır. Onun müəllimi Peygəmbərimiz olmuşdur. Peygəmbərimizdən aldığı tərbiyə, əxlaq dərslərinin sayəsində müsəlmanlar üçün nümunəvi şəxsiyyət kimi tarixə düşmüşdür.

Uşaqlıqdan Peygəmbərimizin yanında böyüyen Hz. Əli (r.a) Peygəmbərimiz (s.o.s) tərəfindən böyük diqqət mərkəzində olmuşdur. Peygəmbərimiz (s.o.s) Hz. Əliyə (r.a) əxlaqın bütün gözəlliklərini öyrətmışdır. Bədii ifadə ilə desək, ona öz elm, əxlaq, ədəb bulağından su içirtmişdir. Çünkü Hz. Əli (r.a) Peygəmbərimizin (s.o.s) gözü qabağında böyüyen Hz. Əli (r.a) bir şəxsiyyət kimi formallaşmasında heç bir maneə yox idi. Cahiliyyə dövrünün palçıqlı, çirkablı yollarında yeriyib üzərinə bir damcı palçığın, çirkabin sıçraması o dörv üçün böyük hünər idi. Peygəmbərimiz (s.o.s) belə bir dövrdə çirkaba, palçığa bulaşmadı və öhdəsinə götürdüyü Hz. Əlini (r.a) də bulaşdırırmamağa cəhd etmişdir.

Həz. Əlinin fiqh sahəsindəki üstünlüyü səhabələr tərəfindən belə birbaşa qəbul edilən bir həqiqətdir. Hz. Peygəmbər (s.o.s) onu qazı olaraq Yəmənə göndərmiş və orada necə hökm vermək lazımlı olduğunu öyrətmişdir. Onun hüquq biliyi və hökm vermədəki müvəffəqiyyəti Hz. Ömər "Ən məqsədə uyğun hökm verənizmiz Əli idi" sözü ilə ifadə etmişdir.

Peygəmbər (s.o.s), ümumiyyətlə, ümətini elm öyrənməyə təşviq etdiyi kimi, xüsusi olaraq da Hz. Əlini (r.a) elmə təşviq etmişdir.

Həz. Əli (r.a) Peygəmbərin səhabələri içərisində elmi ilə seçilənlərin başında gəlir. Çünkü o, kiçik yaşdan etibarən Peygəmbərimizin (s.o.s) himayəsində, tərbiyəsində yetişmişdir. Hz. Məhəmmədə (s.o.s) peygəmbərlilik gəlincə də dərhal müsəlman olmuşdur ki, o zaman hələ on

yaşında idi. Buna görə Hz. Əli Peyğəmbərlik evində yetişmiş, beləcə, Peyğəmbərimizin (s.ə.s) elm və feyzindən çox istifadə etmə imkanı olmuşdur.

Həz. Əli deyilincə, onun aqla gələn ilk xüsusiyyətlərindən biri elmdir. O, elm diyarının qapısı kimi məshurdur. Peyğəmbərimiz bir hədisi-şəriflərində: "Mən elmin, hikmətin şəhəriyəm, Əli də qapısıdır. Elm istəyən kimsə bu qapıdan gəlsin", - deyə buyurmuşdur (Tirmizi, Mənaqib, 20).

Peyğəmbərimiz Onu elə yetişdirmişdir ki, Quran və Sünəni ən yaxşı bilən səhabələrdən biri idi. Belə deyərdi: "Mənə Allahın kitabından sual verin! Allaha and olsun ki, istər gecə, istərsə də gündüz nazil olsun bilmədiyim bir ayə belə yoxdur".

Həz. Əli elmə və alimə əhəmiyyət verdiyi kimi, elmlə əməl edilməsinə də böyük əhəmiyyət verirdi. Onsuz da dinimizdə elm sərf məlumat üçün deyil, əməl etmək, yaşamaq, həyata keçirmək üçün öyrənilir. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) əməl edilməyən faydasız elmdən Allaha siğnarıdı. Həz. Əli dünyani ayaqda tutan şeylərdən birinin də elmləri ilə əməl edən alimlərin olduğunu söyləyərdi. Necə ki, Hz. Əli Cabir b. Abdulla belə demişdir: "Dünya dörd şey ilə ayaqdadır:

- a- Elmi ilə əməl edən alim,
- b- Öyrənməkdən çəkinməyən cahil,
- c-Malından xəsislik etməyən zəngin,
- d- Dünya qarşılığında axırətini satmayan kasib.

Alim elmi ilə əməl etməyəndə, cahil öyrənməkdən qaçar. Zəngin malında xəsislik edəndə, kasib dünya qarşılığında axırətini satar. Onlar yerə girsinlər, onlar yoxa çıxınlar".

Elmi ilə əməl etməyən alimlər xalqa pis nümunə olurlar. Bu mövzuda Hz. Əli belə deyərdi: "İnsanlar alimlərin elmi əməl etmədiklərini gördükleri üçün elmə rəğbət göstərmirlər".

Uşaqlıqdan Peyğəmbərimizin yanında böyüyən Hz. Əli (r.a) Peyğəmbərimiz (s.ə.s) tərəfindən böyük diqqət mərkəzin-də olmuşdur. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) Hz. Əliyə (r.a) əxlaqın bütün gözəlliklərini öyrətmişdir. Bədii ifadə ilə desək, ona öz elm, əxlaq, ədəb bulağından su içirtmişdir.

Həz. Əli həyatında söylədiyi sözünü yerinə yetirən idi. İnsanın özünü tərbiyə etməsi lüzumu haqqında bunları söyləmişdir: "Xalqa imam olan adam, xalqa öyünd-nəsihət vermədən və onları tərbiyə etmədən əvvəl özünü tərbiyə etməlidir. O, öz şəxsiyyətini dili ilə ortaya qoymadan əvvəl, əməlləri və davranışları ilə göstərəcək. Özünü inkişaf etdirən, yetişdirən və tərbiyə edən adam xalqa öyünd-nəsihət verən və tərbiyəvi söz danışan adamdan daha qiymətlidir".

Həz. Əli ədalət sahibi, insan hüquqlarına son dərəcə riayət edən bir idarəçi idi. Malik əl-Əştəriyə yazdığı əmrnaməsini müsəlman və müsəlman olmayan hər kəsə qarşı eyni şəkildə davranışmasının labüdülyünü bildirmişdir, çünki müsəlmanların onun dində qardaşı, müsəlman olmayanların da eynilə onun kimi insan olduqlarını ifadə etmişdir. Bir dəfə vali Abdulla b. Abbasa qeyri-müsəlmanlarla əlaqədar bu məktubu yazmışdır: "... Onlar kafir və bütpərəst ola bilərlər. Amma əmrümüz altında olduqları və hər şeydən əvvəl insan olduqları üçün içimizdən qovulmamalı, mərhəmətsizcə rəftara və təhqirə məruz qalmamalıdır".

Həz. Əli (r.a) gözəl danışması və üstün natiqlik qabiliyyəti ilə tanınır. Mənbələrdə onun xütbələrini, məktublarını və yenə onun gözəl və hikmətli sözləri geniş şəkil-də qeyd olunur.

Beləliklə, Hz. Əli (r.a) Peyğəmbərimizin (s.ə.s) məktəbindən təhsil almış bir şəxsiyyətdir.

ELMI İLƏ ƏMƏL ETMƏK

Eməl edilməyən bir elm sahibinin əleyhinə dəlil olmaqdan başqa bir işə yaramaz. Allah Rəsulu (s.ə.s) elmi ilə əməl etməyən alimi cahillə eyni səviyyədə tutmuşdur¹.

Həz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) belə buyurur:

“Qiyamət günü bir adam gətirilir və cəhənnəmə atılır. Bağırsaqları çölə çıxır və bu vəziyyətdə dəyirman firladan ulaq kimi dayanmadan fırlanır. Cəhənnəm əhli onun başına toplaşıb:

-Ey filankəs! Sənə nə oldu? Axı, sən (dündəyada ikən) yaxşılığı əmr edib pislikdən çəkinirdərдин? - deyə soruşurlar. O da:

-Bəli, yaxşılığı əmr edərdim, lakin özüm etməzdəm, pislikdən çəkindirərdim, amma özüm edərdim - deyir².

Bu hədisdə elmi ilə insanlara fayda verib özünü unudanların düçar olduqları qəm-qüssə və əzab halı göz önündə canlandırırlı. Sahib olduqları elm əməl etmədikləri üçün özlərinə fayda verməmişdir.

Allah Rəsulu (s.ə.s) elmdən fayda görəyənlərin acınacaqlı aqibətini belə təsvir edir:

“Başqalarına xeyir öyrədərkən özünü unudan alım insanları aydınlaşdırarkən özünü yandırıb-yaxan şama bənzəyir”³.

Halbuki insanın biliyi, savadı əvvəlcə özünə fayda verməlidir. Bunun üçün də biliyin qəlbini əməlinə çevrilməsi və davranışlarda təzahür etməsi zəruridir.

Həz. Əlinin (r.a) bu xəbərdarlığı nə qədər də iibrətamızdır:

“Ey elm sahibləri, elminizlə əməl edin! Çünkü əsl alim bildiyi ilə əməl edən və elm əməlinə uyğun olandır. Elə insanlar gələcək ki, elm öyrənəcəklər, ancaq elmləri boğazından aşağı keçməyəcək, etdikləri bildiklərinə, daxilləri də zahirlərinə uyğun olmayacaqdır...”⁴

Əslində bu şəkildə elmi ilə əməl etməyən kimsələrə alim demək düzgün deyil. Onlar bir çox şeyi bilən cahillərdir.

Həz. Süfyan bin Uyeynə belə buyurur:

“İnsanların ən cahili bildiyi şeyi tətbiq etməyəndir, insanların ən alimi isə bildiyi ilə əməl edəndir...”⁵

Ammar bin Yasir (r.a) nəql edir:

Rəsulullah (s.ə.s) məni Kays qəbiləsinin bir məhəlləsinə göndərmişdi. Onlara İslamin qaydalarını öyrədirdim. Ancaq xalq vəhşi dəvə sürüsü kimi idi. Həmisi da gözləri havada olan təkəbbürlü insanlardı. Bütün dərdləri qoyun və dəvə idi. Peyğəmbərimizin yanına gəldim. Məndən: “Ey Ammar, nə edə bildin?” - deyə soruşdu. Mən də qəbilənin vəziyyətini ona xəbər verdim. Qəflətdə olduqlarını və yanıldıqlarını ona bildirdim. Rəsulullah (s.ə.s) belə buyurdu:

“Ammar, sənə bu qövmdən də heyrətləndirici olan kəsləri xəbər verimmi? Onlar bu xalqın bilmədiyi şeyləri bildikləri halda, eynən onlar kimi qafılcasınə bir həyat yaşayarlar”⁶.

Bəli, hər şeyi bilən, hər cür biliyə asanlıqla nail olma imkanı olan, ancaq eynilə həmin cahil bədəvi insanlar kimi dünya malından başqa bir şeyi gözü görməyən insanlar...

Şübhəsiz ki, bildikləri halda, əməl etməyən insanlar daha da səhv yoldadırlar və yükləndikləri günah daha böyükdür.

Səhabələr öyrəndikləri bir şeyi dərhal tətbiq edərdilər. Əbu Abdurrahman Əs-Süləmi belə rəvayət edir:

“Allah Rəsulunun (s.ə.s) əshabından bizə Qurani-Kərimi öyrədən bir nəfər var idi. Belə deyərdi:

“Biz Peyğəmbərimizdən on ayə alar, onlardakı məlumatları və əməlləri öyrənmədən digər on ayəyə keçməzdik. Rəsulullah (s.ə.s) bizə həm elmi, həm də əməli (birlikdə) öyrədirdi”⁷.

Allah Rəsulu (s.ə.s) elmi əməl etmək və onu yaşaya biləcək insanlara çatdırmaq şərtilə öyrədərdi. Bunun bir misalını Əbu

Hz. Əlinin (r.a) bu xəbərdarlığı

nə qədər də ibrətamızdır:

“Ey elm sahibləri, elminizlə əməl edin! Çünkü əsl alim bildiyi ilə əməl edən və elmi əməlinə uyğun olandır. Elə insanlar gələcək ki, elm öyrənəcəklər, ancaq elmləri boğazından aşağı keçməyəcək, etdikləri bildiklərinə, daxilləri də zahirlərinə uyğun olmayıacaqdır...” Əslində, bu şəkildə elmi ilə əməl etməyən kimsələrə alim demək düzgün deyil. Onlar bir çox şeyi bilən cahillərdir.

Hüreyrə (r.a.) belə rəvayət edir:

Bir gün Rəsulullah (s.ə.s) əshabına:

“Bu kəlmələri kim məndən götürüb onlarla əməl edər və ya onlarla əməl edəcək insanlara öyrədə bilər?” - deyə buyurdu.

Mən dərhal irəli atılıb: “Mən, ey Allahın Rəsulu!” - dedim.

Rəsulullah (s.ə.s) əlimdən tutdu və bu beş hikməti saidı:

“Haramlardan çəkinsən, Allahın ən abid qulu olarsan.

Allahın sənə olan qismətinə riza göstərsən, insanların ən zəngini olarsan.

Qoşunla iltifat et (gözəl rəftar et) ki, (kamil bir) mömin olasan.

Özün üçün istədiyini başqları üçün də istə ki, (kamil bir) müsəlman olasan.

Çox gülmə! Çünkü çox gülmək qəlbi öldürür”⁸.

1. Tirmizi, Elm, 5, 2653.

2. Müslim, Zöhd, 51.

3. Heysəmi, I, 184.

4. Darimi, Müqəddimə, 34.

5. Darimi, Müqəddimə, 32.

6. Heysəmi, I, 185.

7. Əhməd, V, 410; Heysəmi, I, 165.

8. Tirmizi, Zöhd, 2, 2305.

DOĞRU VƏ DÜRÜST OLMAQ

Insanın qiyməti söylədiyi söz və etdiyi əməlləri ilə ölçülür. Bir insanın sözü özünə, özü sözünə və əməllərinə uyğun gəlirse, o insan dürüst və doğru bir insandır. Bu yüksək xüsusiyyətə sahib olan hər kəs insanlar tərəfindən etibarlı və güvənilən bir insan kimi tanınır. Ona qarşı hər könüldə sevgi olur və hamı onu sevir, ona dərin hörmət bəsləyir. Çünkü belə insanlar Peyğəmbərlərin sifətlərindən olan sidq (sözündə və işində doğru olmaq) sifetini daşıyırlar.

Doğruluq insanı xoşbəxt və bəxtiyan etdiyi kimi, doğruluğun ziddi olan yalan-

çılıq sözündə və işində doğru olmamaq insanı eyni dərəcədə bədbəxt və pərişan edir. Bunun üçün dinimiz İslam doğru olmayı tövsiyyə etmiş, yalançlığın isə çirkin bir xüsusiyyət olduğunu açıq aydın lənətləmişdir.

İnsanları yalançı və saxtakar olan bir cəmiyyət özünü fəlakət və müsibətlərdən qurtara bilməz. Yalançlığın və saxtakarlığın hökm sürdüyü bir cəmiyyətdə rahatlıq, əmin-amanlıq, hüzur və səadət yoxdur. Yalançlıq insanı sürətlə cənnətdən uzaqlaşdıraraq cəhənnəmə yaxınlaşdırıran dəhşətli bir xəstəlikdir. Ya-

lançılıq müsəlmanı Hz. Peyğəmbərdən (s.ə.s) ayıran, Peyğəmbərimizə yaxın olma şərəfinə mane olan bir mövqedir. Buna dair Peyğəmbərimiz (s.ə.s): “*Bizi aldadan bizdən deyildir*” (Müslim, İman, 164)- deyə buyurmuşdur.

Dilindən heç vaxt yalan əskik olmayan, alış-verişdə, ticarətdə hər cür hiylə işlədən, dinə və dindarlara hücum edən, haqq və hüquq nədir bilməyən, namazdan-niyazdan xəbəri olmayan bir kimsə: “Mən doğruyam, mən haqq yoldayam”-deməklə heç vaxt özünə bəraət qazandırıa bilməz. Bu düşüncədə olanlar belə sözləri ilə yalançı olduqlarını iddia edirlər.

Doğruluq Allahın əmr etdiyi şəkildə olduğu zaman doğruluqdur. Yoxsa hər kəsin arzusuna və ideyasına görə doğruluq anlayışı məqbul sayla bilməz. Əks halda Firon tipli insanlar, Əbu Cəhl və Əbu Ləhəblər dinə və imana hücum edən əhli-küfr də doğru sayılardı.

Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) bir kəlamında “*Məni «Hud» surəsi qocaltdı*” - buyurmasına səbəb, bu surədəki “**Əmr olunduğu kimi (düz) yolda ol**” (Hud, 112) ayəsidir.

Deməli, doğruluq düşündüyüümüz kimi yox, əmr olunduğu kimidir. Bəli, İslama doğruluğun əsası budur. Necə ki, hər mömin beş vaxt namazın hər rükətində oxuduğu «Fatihə» surəsinin “**Bizi doğru yola yönəlt!**”-ayəsi bu doğruluğa əsaslanır.

Allahın rəhməti, Rəsulullahın şəfaeti doğru olanların üzərinədir. Doğru yoldan azanlara, haqqı batılı ayırmayanlara, nəfs və şeytana qul olanlara Allah da acıma, Rəsulullah da. Doğruluq insanı salamatlığa, yalançılıq isə fəlakətə aparır.

Abdullah bin Məsuddan (r.a) rəvayət edilən bir hədisi-şərifdə Hz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) belə buyurur: “**Şübhəsiz, doğruluq yaxşılığı aparır. Yaxşılıq da cənnətə aparır. İnsan doğru danışlığı müddətdə Allahın yanında siddiq (doğru sözlü) olaraq yazılır. Şübhəsiz, yalan günaha aparır.**

İnsanları yalançı və saxtakar olan bir cəmiyyət özünü fəlakət və müsibətlərdən qurtara bilməz. Yalançılığın və saxtakarlığın hökm sürdüyü bir cəmiyyətdə rahatlıq, əmin-amanlıq, hüzur və səadət yoxdur. Yalançılıq insəni sürətlə cənnətdən uzaqlaşdıraraq cəhənnəmə yaxınlaşdırıa dəhşətli bir xəstəlikdir.
Yalançılıq müsəlmanı Hz. Peyğəmbərdən (s.ə.s) ayıran, Peyğəmbərimizə yaxın olma şərəfinə mane olan bir mövqedir.

Günah da cəhənnəmə aparır. İnsan yalan danışığı müddətdə Allahın yanında kəzzab (yalançı) deyə yazılıar» (Buxari, Ədəb, 69; Müslim, Birr, 103-105).

Allah-Təala Qurani-Kərimdə buyurur:

“**Şübhəsiz ki, “Rəbbimiz Allahdır!”** deyən, sonra da (sözündə) düz olan kəs-lərə (ölüm ayağında) mələklər nazil olub **belə deyəcəklər: “Qorxmayın və kədərlənməyin! Sizə vəd olunan Cənnətlə sevinin!”** (Fussilət, 30)

İslam tarixində “Allaha inandım”-dedikdən sonra, sözlərində və işlərində doğru olan möminlər çoxdur. Uca Allah sözündə və işində doğru olanları belə təsvir edir:

“**Şübhəsiz ki, “Rəbbimiz Allahdır!”** deyənlərin, sonra da doğru yolda olanların (qiymət günü) heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməyəcəklər! Belələləri cənnətlikdirlər, onlar (dünyada) etdikləri yaxşı əməllərin əvəzi olaraq orda qalacaqlar”. (Əhqaf 13-14).

Bütün bunlarla yanaşı, həqiqi müsəlman sözündə, əməlində doğru olmaqla bərabər doğru və sadiq insanlarla bir olmasına diqqət yetirəndir. Uca Allah belə buyurur:

“**Ey iman edənlər! Allahdan qorxun və (imanında, sözündə, işində) doğru olanlarla bir olun!**” (Tövbə 119).

Gənclik

Gənclik bir millətin ümidi, güvənci və gələcəyidir. Gəncliyini pərişanlığa sürükləyən bir millət ümidi, güvəncini və istiqbalını itirmiş olur.

Varlığını əbədiləşdirmək istəyən hər millət, hər tərəfli qüvvə və gücə, güclü, möhkəm iradəyə malik bir gəncliyə sahib olmalıdır. Yer üzündə Allahın iradəsini hakim qılmaqla vəzifəli olan müsəlman milləti özünə, inanclarına və müqəddəs dəyərlərinə bağlı bir gənclik yetişdirməyə başqa millətlərdən daha çox məcburdur və qurtuluş istəyirsə, mütləq bunlara yi-yələnməlidir.

Bu gün açıq-aydın görürük ki, dünya gəncliyi böyük bir pərişanlıq içərisinə düşmüşdür. Geyim və qiyafə, baş və ruh, quruluşu etibarilə viranəliyə çevrilən bu gənclik anarxiya ilə qol-boyun olmuş, silaha, kinə və nifrətə bürünmüşdür. Dəli-dəli əyləncələr, soyğunlar, bihuşedici maddələr, içkilər, qumar, şəhvət və modalar dünya gəncliyinin ruhunu oğurlayıb aparmış, şəxsiyyətini yandırıb külə döndərmışdır.

Ürək ağrısı ilə bildirməliyik ki, bizim gəncliyimizə də bu pərişanlıq gəlib çatmış, gəncliyimizin ruhunu dondurmuşdur.

Gəncliyimizin ruhu baharda açan çiçəklərin şiddətli bir şaxta ilə solması kimi solmuş, məhv olub getmişdir. İllərdən bəri könüllərinə iman, Quran və İslam, məscid və insanlıq sevgisi, ədəb və həya, elm və fəzilət doldurmadıq deyə onun yerinə qumar, içki, narkotik maddələr, şəhvət və modalar daxil oldu. Evinizdə, iş yerinizdə, küçəmizdə, yolumuzda, məktəbimizdə, gözlərimizin önündə həya pərdəsi yırtılmış, hörmət duyğusu silinmiş, müqəddəs dəyərlərə hörmətsiz, nəfsin köləsi, şeytanın oyuncağı olan bir gənclik əmələ gəlmışdır. Könlündəki min bir firtınası ilə sarsılan bu gənclik başqasının yox, bizim gəncliyimizdir.

Belə olan halda, gəncliyimizi bu hala salan nədir? Bu acı mənzərənin məsuliyyət daşıyanları kimlərdir? Gəncliyimizi yenidən özünə, ruhuna dönməyi təmin edəcək çarə nədir? Yad və bayağı musiqi ilə onların dərdinə dərmən ola bilmək mümkünürmü? Gəncliyin məsələlərinə ciddi olaraq girişmək istəyən hər bir şəxs bu sualların cavabını aramalıdır.

Sevimli Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bir hədisi-şərifdə belə buyurmuşdur:

“Uşaqlarınıza yaxşı baxın, (onlara ikram edin) və onları gözəl tərbiyə edin” (İbn Məcə, Ədəb, 3).

Peyğəmbərimizin (s.ə.s) bu və buna bənzər xilasedici əmrlərinə baxmayaraq, biz müsəlmanlar uzun illərdir ki, gənclərimizə qarşı borcumuz olan İslami tərbiyə vəzifələrimizi yerinə yetirmədik. «Mədəniyyət», «modern», «müasirlik», «inkişaf etmiş» sözlərinin arxasına sıgnaraq, gənclərimizə bizə aid olmayan hər cür cılız və yüngül təqlidçiliyi, oxşatmaları öyrətdik. Onlara müsəlmanın necə yaşamasının lazım olduğunu öyrətmədik, amma bütün dərinliyi və həyassızlığı ilə qərb və modern yaşayış tərzinin onların beyinlərinə yeriməsinə göz yumduq.

Bu acı həqiqətlərin əksini söyləyə bilmək mümkünürmü? Xeyr! Qətiyyətlə bilin ki, dünya həyatının bəzəyi olan mal

O halda, övlad imtahanından üzüag çıxmaq və böyük mükafatı qazanmaq üçün onlara əsl İslami tərbiyə verməkdən başqa yolumuz yoxdur. Bu baxımdan əgər, həqiqətən, gəncliyi xilas etmək istəyiriksə, önumüzdə tək bir yol vardır. Bu yol gənclərimizə addım-addım Allahın son elçisi Hz. Muhəmmədin (s.ə.s) yolu ilə getməyi təmin edəcək imanı və elmi verməkdir. Elmlərin və ülvi dəyərlərin qaynağı İslam və Qurandır. Gənclik sadəcə İslam və Quranla xilas ediləcəkdir.

və oğullarımız bizim üçün bir imtahan vəsiləsidir.

Müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimdə Uca Allah bu həqiqəti belə xəbər vermişdir: “**Həqiqətən, mal-dövlətiniz və oğul-uşağıınız** (sizin üçün) **ancaq bir imtahandır**. Ən böyük mükafat (Cənnət) **isə Allah dərgahındadır!**” (Təğabun, 15).

O halda, övlad imtahanından üzüag çıxmaq və böyük mükafatı qazanmaq üçün onlara əsl İslami tərbiyə verməkdən başqa yolumuz yoxdur. Bu baxımdan əgər, həqiqətən, gəncliyi xilas etmək istəyiriksə, önumüzdə tək bir yol vardır. Bu yol gənclərimizə addım-addım Allahın son elçisi Hz. Muhəmmədin (s.ə.s) yolu ilə getməyi təmin edəcək imanı və elmi verməkdir. Elmlərin və ülvi dəyərlərin qaynağı İslam və Qurandır. Gənclik sadəcə İslam və Quranla xilas ediləcəkdir.

Ey ömrün, həyatın və qismətin yeganə bəxşedicisi olan Allah, sən bizi öz istədiyin gəncliyi yetiştirmək və ona sahib olmaq səadəti ilə müjdələ. Amin!

ƏDALƏTLİ OLAQ

Allah-Təala Qurani-Kərimdə belə buyurur: “**Ey iman gətirənlər!** Allahdan qorxun və doğru söz söyləyin! (Əgər belə etsəniz, Allah) əməl-lərinizi islah edər və günahlarınızı bağışlayar. Hər kəs Allaha və Peyğəmbərinə itaat etsə, böyük bir səadətə (Cənnətə) nail olar” (Əhzab, 70-71).

Ürəklərdə elə bir boşluq vardır ki, onu ancaq Allaha yönəlmək, Onu sevmək və Ona dönmək doldura bilər. Ürəklərin dağınıqlığını ancaq əzaların günahlardan qorunması, haramlardan uzaq dayanmaq və şübhələrdən çəkinmək aradan qaldırılar. Allah özünü hesaba çəkən, Rəbbindən haqqı ilə qorxan və axirəti üçün hazırlıq edən adama öz rəhməti ilə rəftar edər.

İslam dini insanları batıl dinlərin təzyiqindən İslamin ədalətinə çıxarmaq üçün gəlmışdır. Çünkü göylər və yer ədalətlə ayaqda dayanar. Allah-Təala da ədalət si-fətinə sahib olduğunu və ədalətin ziddi olan zülmdən uzaq olduğunu bildirir: “Hə-

qiqtən, Allah (heç kəsə) zərrə qədər zülm etməz” (Nisa, 40).

İslam dini ədalət üzərində qurulmuşdur. Yenə belə buyurulur: “(Ya Rəsulum!) Rəbbinin sözü düzgün və ədalətli şəkil-də tamam oldu” (Ənam, 115). İslam dininin verdiyi xəbərlər doğrudur və hökməri ədalətlidir. Qəsb, zülm və haqsızlığı qəbul etməz. Əksinə o, harada olursa-olsun daim haqqın yanındadır. Kafirlərlə əla-qələrdə belə olsa, verilən sözlərə və razılaşmalara riayət etməyi əmr edir. Yenə buyurulur: “Əgər (əhd bağladığın) bir tayfanın sənə xəyanət edə biləcəyindən qorxsan, (döyüşə başlamazdan əvvəl) onlarla olan əhdini pozduğunu açıq-aydın (mərdi-mərdanə) özlərinə elan et. Cünki Allah xainləri sevməz!” (Ənfal, 58). İslam ədaləti olmağa o qədər təşviq edir ki, nəinki dostun, tanışın, qohum-əqraban, hətta düşmənin haqqında belə ədalətli olmağımızı əmr edir. Yenə ayədə belə qeyd olunur: “**Ey iman gətirənlər!** Al-

lah qarşısında (borcunuza yerinə yetirməkdə) sabitqədəm və ədalətli şahidlər olun. Hər hansı bir camaata qarşı olan kininiz sizi ədalətsizliyə sövq etməsin. Ədalətli olun. Bu, təqvaya daha yaxındır. Allahdan qorxun. Allah etdiklərinizdən xəbərdardır!” (Maidə, 8). Yəni aramızda sevgi və mehribançılıq olmasa belə, hər kəs haqqında ədalətlə qərar vermək məcburiyyətindəyik.

Adil olmaq hər kəsə və hər vəziyyətdə fərzdir. Allah ədalətli olmayı bütün insanlara əmr edir: “**Həqiqətən, Allah (Quranda insanlara) ədalətli olmayı, yaxşılıq etməyi, qohumlara (haqqını) verməyi (kasib qohum-əqrəbaya şəriətin vacib bildiyi tərzdə əl tutmayı) buyurar, zina etməyi, pis işlər görməyi və zülm etməyi isə qadağan edir. (Allah) sizə düşünüb iibrət alasınız deyə, belə öyünd-nəsihət verir!**” (Nəhl, 90).

Allahın kölgəsindən başqa heç bir kölgənin olmayacağı Qiyamət günündə bu kölgədə olacaq yeddi qrup insan arasında ədalətli idarəçi də hədisdə qeyd olunur. Bu hədisi Buxari və Muslim rəvayət edir. Ədalətin ziddi zülmdür. Qurani-Kərimdə buyurular: “...Zalımlar mənim əhdimə nail olmazlar...” (əl-Bəqərə, 124). Yenə buyurulur: “**Allah zülm edənləri sevməz!**” (Ali İmran, 57).

Heç şübhəsiz, zülmün ən böyüyü Allaha şərik qoşmaqdır. Loğman (ə.s) öz oğluna nəsihətində belə deyir: “...Doğrudan da, Allaha şərik qoşmaq böyük zülmdür! (Ağır günahdır!)” (Loğman, 13). İslam üməti yer üzündə ədalətlə hökm etdikcə, Allahın köməyini və dəstəyinə nail olacaqdır. Alımlərdən biri belə deyir: “Şübhəsiz ki, Allah kafir belə olsa, ədalətli cəmiyyəti ayaqda tutar və müsəlman belə olsa, zalim cəmiyyəti ayaqda tutmaz.”

Bir hədisdə Peyğəmbərimiz heyvanların belə bir-birinə etdikləri zülmün yerdə

Adil olmaq hər kəsə və hər vəziyyətdə fərzdir. Allah ədalətli olmayı bütün insanlara əmr edir: “Həqiqətən, Allah (Quranda insanlara) ədalətli olmayı, yaxşılıq etməyi, qohumlara (haqqını) verməyi (kasib qohum-əqrəbaya şəriətin vacib bildiyi tərzdə əl tutmayı) buyurar, zina etməyi, pis işlər görməyi və zülm etməyi isə qadağan edir. (Allah) sizə düşünüb iibrət alasınız deyə, belə öyünd-nəsihət verir!” (Nəhl, 90).

qalmayacağını bildirmiştir: “Qiyamət günü mütləq haqlar öz sahiblərinə veriləcəkdir. Belə ki, buynuzsuz qoyun buynuzlu qoyundan haqqını alacaqdır” (Müslim, Birr, 6). Başqa bir hədisində isə belə buyurduğu rəvayət edilir: “Kimdə qardaşının namusu ilə və ya başqa bir şey ilə əlaqəli bir haqqı varsa, dinar və dirhəmin olmayacağı (gündən) əvvəl, bu gün onunla halallaşın. (O gün) onun saleh əməli varsa, üzərindəki haqq miqdarı ondan alınır. Əgər onun həsənatı yoxdursa, (haqqını yediyi) yoldaşının günahlarından alınır və ona yüklnir” (Buxari, 6447).

Xülasə, ədalətin İslamdakı məqamı böyükdür. Allahın dərgahında savabı çoxdur. Adil kimsənin duası məqbuldur. Allah ədalətli olanları sevər. Adil insan Qiyamət günü Rəhmanın kölgəsindədir. Başçı ədalətli olmaqla əmr olunmuşdur. Hakim ədalətlə hökm verməlidir. Bir sözlə, əgər ədaləti itirəriksə, Allahın bizə bəxş etdiyi kainatın sonunu özümüz getirmiş olarıq.

“**Allah sizə əmanətləri öz sahiblərinə qaytarmanızı və insanlar arasında hökm etdiyiniz zaman ədalətlə hökm etməniyi əmr edir. Həqiqətən, Allahın bununla (belə bir tapşırıqla) sizə verdiyi öyünd necə də gözəldir! Əlbəttə, Allah (hər şeyi) eşidəndir, görəndir!**” (Nisa, 58).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ
وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Həqiqətən, Allahın Rəsulu Allaha, qiyamət gününə ümid bəsləyənlər
(Allahdan, qiyamət gündündən qorxanlar) və Allahı çox zikr edənlər üçün gözəl
örnəkdir!” Əhzab surəsi, 33/21

Qurani-Kərimdə Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə malik olduğu və möminlər üçün nümunə olduğu bildirilmişdir. Peyğəmbərimizin hər mövzuda nümunə alına biləcək cəhətinin olduğu açıqca bəyan edilmişdir. Çünkü O, gözəl əxlaqi tamamlamaq üçün göndərilmişdir. Gözəl əxlaqi tamamlamaq üçün göndərilən və şübhəsiz, bu məsələdə ən gözəl mövqeyi ortaya qoyan, yaşayaraq aləmə örnək olan Hz. Peyğəmbərin əxlaqi necə idi? Bu sualın cavabını Hz. Aişə (r.a) anamızdan öyrənirik. Ondan Peyğəmbərimizin əxlaqını soruşulanda “Onun əxlaqının Quran olduğunu” ifadə etmişdir. Buradan da məlum olur ki, Qurani-Kərimin əmr və qadağalarına riayət etmək ən gözəl əxlaq, ən gözəl nümunə təşkil edir. Belə olanda həm dünyada gözəl əxlaq ilə yad edilmək, insanlar arasında ən zirvə bir yerə sahib olmaq, həm axırətdə qurtuluşa nail olmaq, cənnətdə Allah-Təalanın saleh bəndələri üçün hazırladığı nemətlərə qovuşmaq istəyən, digər ifadə ilə, həqiqi mömin olmaq istəyən hər kəs Quran əxlaqına tabe olmalı, onun işığında bir həyat tərzi yaşamalı və bu yoldan əsla ayrılmamalıdır.

Peyğəmbərimizin (s.ə.s.) iyirmi üç illik qısa zaman zərfinde tarixdə mislinə az rastlanan möhtəşəm bir mədəniyyət təsis etməsi məhz Onun “üsveyi-həsənə” olmasının ən bariz təzahürüdür. Bəsit səbəblər üzündən bir-birini qətlə yetirən, qız övladlarının diri-dirisi torpağa basdırılmasını adı hal sayan bir cəmiyyətdən “səadət dövrü” deyə bəhs etdirən, qarışqanı əzməkdən belə çəkinən nümunəvi cəmiyyət meydana gətirən Odur.

Gözəl əxlaq sahibi olaraq nümunəvi olması Ona peyğəmbərlilik vəzifəsi verilməmişdən əvvəl başlamışdır. Çünkü qırx yaşlarına qədər formalaşmış bir xarakter və təbiəti o cəmiyyətdə diqqətləri cəlb edən biri olaraq tanınmışdır. Onun nə nübüvvətdən əvvəl, nə də sonrakı həyatında insanlarla olan münasibətlərində heç bir qüsürü və tənbeh ediləcək hər hansı eksik davranışçı olmamışdır. O, Allahın himayəsi və inayəti ilə şirkə düşməmiş, cəmiyyətdəki içki, qumar, falçılıq və s. kimi pis əməllərə qətiyyən bulaşmamışdır.

Bəşəriyyət üçün nümunə olan həyatı başdan sona qədər təsbit və tədqiq edilən bir şəxsiyyətin keçmişində ən xırda bir ləkənin olmaması çox mənalıdır. Bu xüsus qiyamətə qədər gələcək insanların ona baxışlarını daim müsbət yönədə dəyişdirəcəkdir. İnanan və inanmayan hər kəs onun əxlaqının gözəlliyini qəbul etmiş və ya etmək məcburiyyətində qalmışdır.

Allah-Təala bizi Onun (s.ə.s) gözəl əxlaqından nəsibi alan bəndələrindən eyləsin...

BİR HƏDİS

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ طَرِيقًا مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْبَحَتَهَا رِضَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ، وَإِنَّ الْعَالَمَ لَيَسْتَعْفِرُ لِمَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالْحِيَاتُ فِي جَوْفِ الْمَاءِ، وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالَمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لِيَلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَافِكِ، وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَتَةُ الْأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورُثُوا دِينَارًا وَلَا درْهَمًا، وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَ بِحَظٍ وَافِرٍ

Rəsulullah (s.o.s) belə buyurmuşdur: "Kim elm öyrənmək üçün yolçuluğa çıxarsa, Allah o kimsənin cənnətə gedən yolumu asanlaşdırır. Mələklər elm tələbəsindən razı qaldıqları üçün onun üzərinə (rəhmət) qanadlarını açarlar. Göylərdə və yerdə olanlar, hətta suyun içindəki balıqlar belə alım üçün Allahdan məğfirət istəyərlər. Alimin abidə olan üstünlüyü ayın digər ulduzlara olan üstünlüyü kimidir. Şübhəsiz, alımlar peyğəmbərlərin varisləridir. Peyğəmbərlər varislərinə miras olaraq qızıl və gümüş qoyub getməzlər. Onlar sadəcə elmi miras olaraq qoyub gedərlər. O mirası alan kimsə çox dəyərli və qiymətli bir pay almış olar" (Əbu Davud, Elm, 1; Tirmizi, Elm, 19).

İnsan oğlunun elm öyrənmək məqsədilə yolçuluğa çıxmazı və əldə etdiyi elm sayəsində alimlik dərəcəsinə yüksəlməsi ən şərəfli və təqdirə layiq yollardan sayılır. Elm yolçuluğu nəticə etibarilə insanı cənnətə aparan bir yolçuluqdur. Bu elə bir yoldur ki, bu yolda qarşılaşılan bütün çətinliklər və məşəqqətlər insana yüksəklik qazandırır. Çünkü bu yol peyğəmbərlərin yoludur. Peyğəmbərlər başlarına gələn hər cür çətinliklərə rəğmən Allahın elmini insanlara çatdırıldıqları kimi, alımlar də Allahın Kitabı və Rəsulunun Sünnesini öyrənən, yaşayan və başqalarına öyrədən kimsələrdir. Peyğəmbərlər göndərildikləri qövmlərə rəhbərlik edərək onlara doğru istiqaməti göstərməklə məsuldurlar. Hədisi-şərifdə Rəsulullah (s.o.s) alımların peyğəmbərlərin varisləri olduqlarına diqqət çəkməklə alımların də peyğəmbərlər kimi bir məsuliyyətə sahib olduğunu bildirmişdir. Yəni alımlar yaşadıqları cəmiyyətə öndərlik edən şəxsiyyətlərdir.

Hədisi-şərifdə peyğəmbərlərin özlərindən sonra miras olaraq yalnız elmi buraxdıqları da vurğulanmışdır. Bu nöqtəyi-nəzərdən alımlar də peyğəmbərlər kimidir. Alımlar də özlərindən sonra miras olaraq elm buraxarlar və miras olaraq buraxdıqları bu elm onları yaddaşlarda canlı tutaraq bəşəriyyət var olduqca ölümsüzləşdirir. Əsrlər önce yaşamış bir çox alimin bu gün müxtəlif vəsilələrlə xatırlanması bunun canlı örнəklərindəndir. Bu da elmin insana qazandığı yüksəkliyin bariz nümunəsidir.

Rəsulullah (s.o.s) bu hədisi-şərifdə alim ilə abidi qışlaşdıraraq alimin abiddən üstünlüğünü ayın ulduzlara olan üstünlüyü ilə müqayisə etmişdir. Çünkü elm yolcusu olan insan davamlı olaraq çalışmaqla sadəcə özünə deyil, başqalarına da faydalı olar. İbadət əhlinin əməli də fəzilətli sayılmaqla yanaşı, faydası yalnız şəxsin özünə aiddir.

Bütün bu üstün xüsusiyyətləri səbəbilədir ki, Rəsulullah (s.o.s) bu hədisi-şərifdə göylərdə və yerdə olan hər bir varlığın alımlar üçün dua etdiklərini və mələklərin alımların üzərinə rəhmət qanadlarını açdıqlarını bildirmişdir. Hər şeyin bilgisinə sahib olan Allahın (Alim) öz elmindən zərrə qədər bəxş etdiyi insanlara bu yüksək məqamı bəxş etməsi, elmin Allahın dərgahında nə dərəcədə fəzilətli olduğunu göstərməkdədir.

TƏSƏVVÜF
QURAN VƏ SÜNNƏ İLƏ
KAMİLLƏŞMƏKDİR
-3-

MƏHƏBBƏTDƏ HƏDDİ AŞMAMAQ

Təsəvvüfdə mənəvi irəliləyişin əsas sərmayəsi **məhəbbət**, onun təzahürü isə **ədəbə riayətdir**. Mürşidi-kamillərlə qəlbə bərabərliyin, yəni **rabitənin əsas sərmayəsi isə məhəbbətdir**. Lakin bütün işlərdə olduğu kimi, məhəbbətdə də həddi aşmaq insanı yoldan çıxarda bilər.

Rabitədə yanlış olan xüsus insanlara bəslənəcək məhəbbəti ilahi məhəbbət dərəcəsinə çıxarmaqdır. Mənəvi rəhbər qəbul edilən şəxsə, sanki ilahlıq izafə edərcəsinə, həddən artıq hörmət və bağlılıq sərgiləyərək Quran və Sünnənin xoş görəmədiyi müəyyən hal və davranışlara meyil etməkdir. Allah qorusun, bu hal insana zərər verər, hətta onu yoldan çıxardar.

Heç vaxt unutmamaq lazımdır ki, mürşid mürid üçün yalnız və yalnız “**vasitə**”dır. Vasitəyə məhəbbətdə həddi aşaraq onu “**qayə**”yə çevirmək şirkə qapı açmaqdır. Bu cür həddi aşanlar həm təsəvvüf müxaliflərinə əsas verirlər, həm də mənsub olduqları yolun istiqamətinə zərər toxundururlar. Bu da böyük günahdır.

Bu xüsusda da səhabələr arasında **Al-İlah Rəsulunu** ən çox sevən, lakin bu məhəbətini daim etidal və istiqamət vəsiləsi qılan **Həzrət Əbu Bəkr** -in bu hali bütün təsəvvüf mənsublarına nümunədir:

Rəsulullah -in vəfati əshabi-kirama çox ağır təsir etmişdi. Hamı çəşqin halda idi, heç kim nə edəcəyini bilmirdi. Cünki artıq canlarından çox sevdikləri Allah Rəsulunun gül üzünü artıq görə bilməyəcək, varlığı ilə təselli tapa bilməyəcəkdilər. Səhabələr arasında Onu görməyən gözdən, eşitməyən qulaqdan məhrum qalmaq istəyənlər vardi. Onun yaşamadığı həyatda yaşamaqdan imtina edənlər vardi. Səhabələr məsciddə ağlayırdılar. **Hz. Ömər** - kimi hər şeyin yerini bilən bir şəxs belə:

“Heç kimin “Muhammad öldü” dediyini eşitməyim! Yoxsa qılincimla həmin adamın boynunu vuraram. Rəsulullah **Musa** -in huşunu itirdiyi kimi huşunu itirib!...” deyərək sözə başladı, hətta danışarkən ağızı köpükləndi.

Həzrət Əbu Bəkr - acı xəbəri alıb dərhal atına minərək Mədinəyə gəldi. Həzrət

Peyğəmbərin üzündəki örtüyü qaldırdı, sonra üstünə qapanıb ağlayaraq alnından öpdü və:

“Vallahi, Rəsulullah vəfat edib!

“**Biz Allahdan gəlmışik (Allahın bəndələriyik) və (öləndən sonra) Ona tərəf (Onun dərgahına) qayıdacağıq!**” (əl-Bəqrə, 156)

Atam-anam Sənə fəda olsun! Allah and içirəm ki, Allah Sənə bundan sonra heç vaxt ikinci dəfə ölüm acısını daddırmayacaq! Sən bir dəfə vəfat etdin və qədərdə olan ölüm keçidindən keçdin! Bundan sonra bir daha Sənə ölüm yoxdur!..

...Sən sağlığında da gözəl idin, vəfatından sonra da gözəlsən!...,- deyərək Allah Rəsulunun üzünə çəkilən örtüyü yenidən örtdükdən sonra çölə çıxdı.

Həzrət Ömrə isə hələ də Peyğəmbərimizin vəfat etmədiyinə dair çıxışını davam etdirirdi. Həzrət Əbu Bəkr ona:

“- Artıq otur, ey Ömrə!”,- dedi.

Həzrət Ömrə oturmağa cəhd göstərmədi. Həzrət Əbu Bəkr sözünü üç dəfə təkrar etdi və həmin həssas məqamda böyük mətanətlə xalqı sakitləşdirən bu çıxışını etdi:

“*Allah-Təala hələ Peyğəmbəriniz aranızda ikən ona vəfat edəcəyini xəbər vermişdi. Sizin də əcəliniz gələndə oləcəyinizi bildirmişdir. Rəsulullah vəfat etmişdir! Sizdən də heç kim sağ qalmayacaq. Kim Məhammədə ibadət edirsə, bilsin ki, Məhamməd vəfat etmişdir! Kim də Allah ibadət edirsə, heç şübhəsiz ki, Allah Hayyıdır, ölümsüzdür!*

Allah-Təala:

“Məhamməd ancaq bir peyğəmbərdir. Ondan əvvəl də peyğəmbərlər gəlib-getmişlər. Əgər o, ölsə və ya öldürülsə, siz gerimi dönəcəksiniz? (Dinizdən dönəcək və ya döyüsdən qaçaqsınız?) Halbuki geri dönən şəxs Allah'a heç bir zərər yetirməz. Lakin Allah

Bəzilərinin əməlisaleh insanların qiyabında və ya qəbirlərini ziyanat əsnasında “Ey filan şəxs, mənə şəfa ver, bu müşkülmü həll et!” kimi sözlərlə birbaşa onlardan nə isə istəməsi şirkə qapı açacaq dərəcədə böyük xətadır. Həddən artıq həssas olan tövhid əqidəsini zədələyə bilən bu və buna bənzər cahil sözlərdən uzaq olmaq lazımdır.

*Heç vaxt unutmamaq lazımdır ki,
mürşid mürid üçün yalnız və yalnız
“vasıtə”dir. Vasıtəyə məhabbatda
həddi aşaraq onu “qayə”yə çevirmək
şirkə qapı açmaqdır. Bu cür həddi
aşanlar həm təsəvvüf müxaliflərinə
əsas verirlər, həm də mənsub
olduqları yolun istiqamətinə zərər
toxundururlar. Bu da böyük
günahdır.*

şükür edənlərə mükafat verər.” (Ali-İmran, 144) buyurmuşdur”.

Oradakılar bu ayəni eşitdikdən sonra Rəsulullah ﷺ-in vəfat etdiyinə artıq inandılar. O qədər təlaşa düşmüşdülər ki, Əbu Bəkr ؓ-dan bu ayəni eşidənə qədər sənki nazil olduğunu bilmirdilər.

Həzrət Ömrə ؓ deyir ki:

“Vallahi, sənki o gün qədər bu ayəni heç eşitməmişdim! Onu Əbu Bəkrdən eşidəndə dəhşətə düşdüm. Ayaqlarımın üstündə dayana bilmirdim. Dizlərim əsdi və olduğum yerə çöküb qaldım.”¹

Gördüyüümüz kimi, Rəsulullahı ən çox sevən, Ona ən böyük hörmət və təzim göstərən Əbu Bəkr ؓ-in bu misilsiz məhəbbəti heç vaxt həddi aşmasına səbəb olmamış, onu şəriətə zidd olan heç bir hərəkətə sövq etməmişdir. Əksinə, bu halı həddi aşanlara yol göstərməsinə səbəb olmuşdur.

İFRAT və TƏƏSSÜB...

Cəzbə halında olan bəzi müridlərin hə-yəcanla dedikləri “Mənim şeyxim nə istəsə, Allah mütləq onu verər...” kimi sözlər məhəbbət, hörmət və itaətin həddi aşaraq ifrat və təəssüb dərəcəsinə çatmasının açıq-aşkar nümunəsidir.

Cünki Rəsulullah ﷺ Allahın Həbibi olmasına baxmayaraq Onun belə bütün duaları qəbul edilməmişdir. Necə ki, bir hədisi-şerifində belə buyurur:

“Rəbbimdən üç şey istədim. İkisini verdi, birini geri çevirdi: Rəbbimdən ümmətimi kütləvi qitliqlə həlak etməməsini istədim, bunu qəbul etdi. Ümmətimin suda boğularaq həlak olmamasını istədim, bunu da mənə verdi. Ümmətimin öz aralarında çəkişməməsini də istədim, amma bu istəyim geri çevrildi” (Müslim, Fitən, 20/2890).

Deməli, Rəbbimiz istəsə peyğəmbərlərinin belə dualarını qəbul edər, istəsə qəbul etməz. Bu nöqtəyi-nəzərdən qul hansı mənəvi məqam və mərtəbədə olursa olsun, əməlləri kimi duaları da Allahın qəbuluna möhtacdır.

Bu ölçü hətta peyğəmbərlər üçün də keçərli olduğu halda peyğəmbər olmayanlara -böyük övliya olsalar da- nə qədər şamil olduğunu düşünmək lazımdır.

Ona görə də Allahın sevdiyi bir bəndə dua etdiyi zaman deyə bilmərik ki, mütləq qəbul olacaq və ya bir xəstə üçün edəndə mütləq saqlacaq. Cünki bu cür xüsuslar hər iki tərəfin ixləsi ilə yanaşı Allahın təqdir və muradına da uyğun olmalıdır ki, arzulanan nəticə hasil olsun.

Başqa bir xüsus da həm peyğəmbərlərə, həm də övliyalara fərqli xarakter və səlahiyətlər bəxş edilməsidir. Nəticə etibarilə birində önə çıxan üstün bir vəsf digərində eyni dərəcədə ola bilməz. Ona görə də hamısından eyni səlahiyyətləri gözləmək doğru olmaz. Zatən onların əsas vəzifəsi də bu kimi səlahiyyətləri deyil, qəlbləri irşad etməkdir.

Bununla yanaşı bəndənin dua edərkən Allahın sevdiyi qullar olan peyğəmbərlər və əməlisaleh bəndələrini vəsilə edərək, yəni onların hörmətinə istəməsi (təvəssül) ilahi mərhəməti daha çox cəlb edər. Lakin duada Allahın sevdiklərini vəsilə edərkən onların şəxsindən yox, yalnız Allah-Təaladan istəmək vacibdir. Cünki mütləq yaranan yalnız Allah-Təaladır.

Necə ki, ayeyi-kərimədə buyurulur:

“Qulların tövbəsini qəbul edənin və

sədəqələri alanın Allah olduğunu bilmirlərmi?..” (ət-Tövbə, 104).

Həmçinin bəzilərinin əməlisaleh insanların qiyabında və ya qəbirlərini ziyarət əsnasında “*Ey filan şəxs, mənə şəfa ver, bu müşkülüümü həll et!*” kimi sözlərlə birbaşa onlardan nə isə istəməsi şirkə qapı açacaq dərəcədə böyük xətadır. Həddən artıq həssas olan tövhid əqidəsini zədələyə bilən bu və buna bənzər cahil sözlərdən uzaq olmaq lazımdır. Maddi və mənəvi müşküllərin həll olunmasında, kainatın idarə olunmasında Allahdan başqasının mütləq surətdə gücünün ola biləcəyi mənasına gələn bu kimi ifadələrdən qaçmaq lazımdır.

Qeyd edəcəyimiz hadisə bütün səlahiyətlərin Allahın diləməsinə bağlı olduğu həqiqətini ortaya qoyur:

Allah Rəsulu özünün və müsəlmanların himayədarı olan, uzun illər onları müdafiə edən əmisi Əbu Talibin iman gətirməsini çox istəyirdi və bu xüsusda israr edirdi. Əbu Talib də bu israr qarşısında qardaşı oğluna:

“- Mən Sənin haqlı olduğunu bilirom. Lakin Sənə iman gətirsəm, Qüreyşin qadınları mənə lağ edərlər”, - deyirdi. Yəni vicdanı qəbul etdiyi halda, qövmiyyətçilik təəssübünə məğlub olduğuna görə iman gətirmirdi. Nəhayət, Əbu Talibin Rəsulullah -ə son sözü belə oldu:

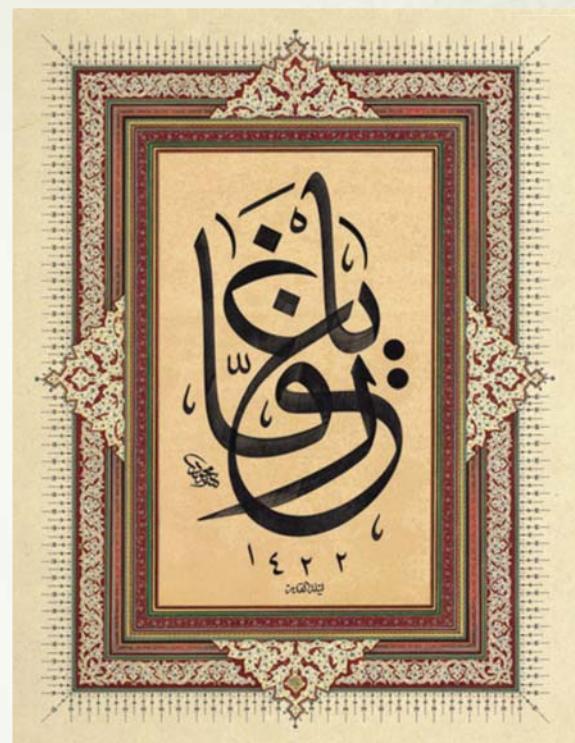
“- Mən əvvəlkilərin dini (Əbdülmüttəlibin dini) üzrə ölürom. Bilsəm ki, Qüreyş ölümündən qorxaraq dinimi dəyişdiriyimi deməyəcək, Sənin sözlərini qəbul edərəm!..”²

Bu sözlərdən sonra Allah Rəsulu :

“- Mən də (Allah tərəfindən) qadağan olunmadığı müddətdə sənin üçün daim istiğfar edəcəyəm”³ buyurmuş və hüznlə əmisinin evindən ayrılmışdı.

Rəsulullah -in çox kədərlənərək əmisi üçün “**Sənə istiğfar edəcəyəm**” sözündən sonra ayeyi-kərimədə belə buyuruldu:

“(Ya Rəsulum!) Şübhəsiz ki, sən istədiyini doğru yola yönəldə bilməzsən.

Amma Allah dilədiyini doğru yola salar. Doğru yolda olacaq kəsləri (öz əzəli elmi ilə) daha yaxşı O bilir!” (əl-Qasas, 56)⁴

Deməli, peygəmbərlərin cəhd və çalışmaları da bir insanın hidayətə gəlməsi üçün kiyafət deyil. Allah-Təala istəsə onların bu cəhdinə təsir bərəkəti verər, nəticə hasıl olar, istəsə nəticəsiz qoyar.

ALLAH-TƏALA BİLDİRMƏDİKƏ...

Həmçinin bəzi müridlər mürşidlərinə bəslədikləri məhəbbətdə həddi aşaraq həyəcanla “Mənim mürşidim hər şeyi bilir” kimi sözlər işlədə bilərlər. Əlbəttə ki, bu da böyük nöqsandır.

Necə ki, bəzən Hz. Peygəmbərə sual verilir, O isə “Soruşulan soruşandan daha artıq bilmir”, - cavabını verirdi.⁵

Seyx Sədi “Gülüstan” adlı əsərində deyir:

Bir nəfər **Yaqub** -dan:

“- Ey qəlbi nurlu, müdrik peygəmbər, Yusifin köynəyinin ətrini Misirdən gələrkən hiss etdin, amma nə üçün yaxınlıqdakı quyuya atılarkən onu görmədin?”, - deyə soruşur.

Yaqub bu cavabı verir:

Rəsulullah ﷺ -in çox sevdiyi qızı Həzrət Fatiməyə etdiyi bu xəbərdarlıq çox iibrətlidir:

“Ey Allahın Rəsulu Muhammədin qızı Fatimə! Allah qatında məqbul olan saleh əməllər işlə! (Əks təqdirdə atanın peyğəmbər olmasına güvənmə!) Çünkü mən (qulluq etməsəniz) sizi Allahın əzabından xilas edə bilmərəm!” (İbn Sad, II, 256; Buxari, Mənaqib, 13-14; Müslim, İman, 348-353)

“- Bizim nail olduğumuz ilahi lütfələr çaxan şimşəklər kimidir. Ona görə də bəzən gerçəklər biza agah olur, bəzənsə məchul!”.

Yəni Haqq-Təala pərdəni açarsa, qul pərdə arxasını görər, amma pərdəni endirərsə, insan öündəki çuxuru da görməyə bilər. Bir sözlə, bəndə hansı məqamda olursa olsun, acizdir və daim Allahın lütfünə möhtacdır.

XƏTASIZ QUL OLMAZ

Həmçinin bəzi müridlər mürşidlərinə bəslədikləri məhəbbətdə ifrata vararaq “Mənim mürşidim əsla səhv etməz” kimi düşüncələrə qapılırlar. Şübhəsiz ki, bu da doğru deyil.

Bir çox rəvayətdə⁶ peyğəmbərlərdən sonra insanların ən xeyirlisi olduğu bildirilən Həzrət Əbu Bəkr ؓ belə xəlifə seçilidikdən sonra verdiyi ilk xütbədə möhtəşəm bir düsturu dilə gətirərək belə buyurdu:

“Ey insanlar, ən xeyirliniz olmadığım halda başınıza xəlifə seçildim. Əgər vəzifəni layiqincə yerinə yetirsəm mənə kömək edin. Səhv hərəkət etsəm, mənə doğru yolu göstərin...

...Mən Allaha və Peyğəmbərə itaət etdiyim müddətdə siz də mənə itaət edin! Əgər itaət etməzsəm, sizin də mənə itaət etməyiniz lazımlı!..”⁷

Bu ümmətin ən fəzilətli nümayəndəsi belə dedikdən sonra ondan nümunə götürməli olanların nə deməli olduqlarını fikirleşmək lazımdır.

Böyük mürşidlərdən **Məzhər Cani-Canan** (q.s) hər işinin sünəyə münasib olmasına həssaslıqla yanaşardı. Buna baxmayaraq böyük təvazökarlıq göstərərək belə buyurardı:

“Bizdən İslamin hökmlərinə uyğun olmayan bir iş meydana gəldiyini görən dərhal xəbərdar etsin!”⁸

QÜRURLANMA, İNSAN OĞLU!..

Həmçinin bəzilərinin mənsub olduqları mənəvi yola məhəbbətdə həddi aşaraq: “öz təriqətindən olan ən günahkar insannın belə qırx nəfərə şəfaət edəcəyi, axırətdə mürşidinin ətəyinə sarılanların birbaşa cənnətə gedəcəkləri” qəbilindən söylədikləri və dinin əsaslarına əsla uymayan əsil-siz, isnadsız sözlərinə və əlqənliliklərinə şahid oluruq.

Əvvəlcə bunu ifadə edək ki, şəfaət haqqıdır. Rəbbimiz istəyərsə, bəzi qullarına bu səlahiyyəti bəxş edə bilər. Lakin kimin kimə şəfaət edəcəyi yalnız Rəbbimizin biləcəyi məsələdir. Ayəyi-kərimədə buyurulduğu kimi:

“...Onun izni olmadan hüzurunda kim şəfaət edə bilər?..” (əl-Bəqərə, 255)

Üstəlik Rəsulullah ﷺ -in çox sevdiyi qızı Həzrət Fatiməyə etdiyi bu xəbərdarlıq çox iibrətlidir:

“Ey Allahın Rəsulu Muhammədin qızı Fatimə! Allah qatında məqbul olan saleh əməllər işlə! (Əks təqdirdə atanın peyğəmbər olmasına güvənmə!) Çünkü mən (qulluq etməsəniz) sizi Allahın əzabından xilas edə bilmərəm!” (İbn Sad, II, 256; Buxari, Mənaqib, 13-14; Müslim, İman, 348-353)

Nəticə etibarilə deyə bilərik ki, saleh bəndələrə bəslənən məhəbbət, hörmət, mənsubiyət və hüsnü-zənn duyğularını əbədi qurtuluş xüsusunda şəri bir ölçü olaraq görmək insana mənən zərər verir.

Allah dostlarının həssas qəlblərini titrədən ən mühüm xüsuslardan biri də onlara qarşı göstərilən həddən artıq iltifat səbəbile Allahın hüzurunda hesaba çəkilmək qorxusudur. Ona görə də **Həzrət Əbu Bəkr** bir adam tərəfindən təriflənəndə dərhal Allaha siğınaraq:

“Allahım, Sən məni məndən daha yaxşı tanıyırsan. Mən də özümü onlardan daha yaxşı tanıyıram. Allahım, məni onların zənn etdiyindən daha xeyirli biri et! Onların bilmədiyi xətalarımı bağışla, dedikləri sözlərə görə də məni hesaba çəkmə!”,- demişdir.

Eyni təlaş səbəbile **Xalid Bağdadi həzrətləri** də başdaşına tərif ifadələri yazılımamasını vəsiyyət etmişdir.

Həqiqi mənada təsəvvüf əhli olanlar da ürəkləri bu həssasiyyətlə titrəyən möminlərdir.

Bunu heç vaxt unutmamaq lazımdır ki, xristianlar peygəmbərlərini ucaltmaqdə həddi aşdıqları üçün dinin tövhid əqidəsini təhrif etmişlər. Allaha şərik qoşmuşlar. Ona görə də **Rəsulullah** ümmətinə bu kimi həddiəşmalardan çəkindirərək belə xəbərdarlıq etmişdir:

“Xristianların Məryəm oğlu İsaya etdikləri kimi məni həddi aşan təriflərlə yad etməyin. Bu bir həqiqətdir ki, mən Allahın quluyam. Mənim üçün “Allahın qulu və Rəsulu” deyin” (Buxari, Ənbiya, 48).

“Məni layiq olduğum dərəcədən yuxarı çıxarmayın! Çünkü Allah-Təala məni Rəsul seçməzdən əvvəl qul etmişdir” (Hakim, III, 197/4825; Heysəmi, IX, 21).

Onu da unutmamaq lazımdır ki, peygəmbərlər xaricində hər bir bəndə aciz və qüsurludur. Hətta peygəmbərlər belə bəşər olduqları üçün “zəlle” işləyərlər. Lakin Allahın dəstəyinə nail olduqları üçün səhvləri düzəldilir. Bunun hikmətlərindən biri də peygəmbərlərə belə aciz olduqlarını xatırlatmaq və ümmətlərinə peygəmbərlərini ilahlıq izafə edərcəsinə həddən artıq ucaltmamaları təlqin edilməsidir.

Dolayısı ilə mənəviyyat böyüklərinə məhəbbət və hörmət nə qədər lazımlıdırsa,

onları aliləşdirməkdə şəriət hüdudlarına riayət etmək də son dərəcə zəruridir. Əks təqdirdə bu xüsusda həddi aşanlar həm öz istiqamətlərinə zərər vermiş olar, həm də mənəsub olduqları mənəvi yolun saflığını ləkələmiş olarlar.

Hər məsələdə olduğu kimi, təsəvvüfdə də bəzən istismarçılar meydana çıxmışdır. Bu gün də istər egoizm, istərsə də ruhi bir xəstəlik səbəbilə kimlərsə qalxıb “Mən zamanın qütbüyəm, qövsüyəm”,- kimi iddialar edərək həqiqi təsəvvüfun ruhundan tamamən uzaqlaşaraq şöhrət axtarışına düşə bilərlər. Tarix boyu bu kimi istismarçıları tənqid edənlərin başında həqiqi təsəvvüfcülər olmuşdur.

Unutmayaq ki, bu imtahan aləminə bir-birimizə qarşı lovğalanmaq üçün gəlmədik. Hamımız heçlik, fanilik və acizliyimizi idrak edərək Rəbbimizə qulluğumuzu ərz etmək üçün bu dünyaya göndərildik. Bu fani dünyada **ən böyük mükafat Haqqa qul ola bilməkdir**. Hamımız xətalarımızla və savablarımızla aciz bir bəndəyik. Aqibətimizin nə olacağı da məlum deyil. Əlimizdən gələnini etdikdən sonra yalnız Rəbbimizin rəhmət, məğfirət və yardımına siğınırıq.

TƏSƏVVÜF QƏLBİN QORXU və ÜMİD TARAZLIĞINI QORUMAQDIR

Əsri-səadətdə yaşanan bu hadisədən götürəcəyimiz iibrəti mühüm həyat düsturu etməliyik:

Səhabələr arasında məşhur abid və zəhid olan **Osman bin Məzun** Mədinədə **Ümmü Əla** adlı qadının evində vəfat etmişdi. Həmin qadın:

“- Ey Osman, şəhadət edirəm ki, bu dəqiqli Allaha sənə lütf edir”,- dedi.

Rəsulullah müdaxilə edərək:

“- Allahın ona lütf etdiyini hardan bilir-sən?”,- deyə buyurdu. Qadın:

“- Vallahi, bilmirəm!”,- dedikdə Allah Rəsulu belə xəbərdarlıq etdi:

“- Baxın, Osman vəfat etmişdir. Mən şaxsən onun üçün Allahdan xeyir ümid edi-

Mənəviyyat böyükələrinə məhəbbət və hörmət nə qədər lazımlıdırsa, onları aliləşdirməkdə şəriyat hüdudlarına riayət etmək də son dərəcə zəruridir.

Əks təqdirdə bu xüsusda həddi aşanlar həm öz istiqamətlərinə zərər vermiş olar, həm də mənsub olduqları mənəvi yolun saflığını ləkələmiş olarlar.

rəm. Lakin Mən peyğəmbər olduğum halda mənə və sizə necə rəftar olunacağımı (yəni ölükdən sonra başımıza nələrin gələcəyini) bilmirəm”.

Ümmü Əla deyir ki:

“Vallahi, bu hadisədən sonra heç kimin halı və gələcəyi barədə heç nə demədim” (Buxari, Təbir, 27).

Çünki peyğəmbərlər və onların müjdələdiyi insanlar xaricində heç kimin son nəfəsdə imanla getməsinə dair təminatı yoxdur. Necə ki, Qurani-Kərimdə və hədisi-şeriflərdə cənnətə bir qarış qaldığı halda, ilahi əzaba düşər olanlar və bunun əksinə, cəhənnəmə bir qarış qaldığı halda, ilahi rəhmətə nail olanlardan söz açılır.

Bu qəbildən, Lövhi-Məhfuzə baxaraq oxuyacaq məqama nail olduqdan sonra nəfsinə məğlub olub əbədi ziyanə uğrayan **Bəlam bin Bauranın¹⁰** acinacaqlı halını heç vaxt unutmamaq lazımdır.

Qarun da Allahın bir çox ehsanına nail olan zahid və təqva sahibi bir adam idi. Üstəlik, Tövrəti ən yaxşı oxuyan və təfsir edən də o idi. Lakin Allahın imtahan olaraq ona xəzinələri dolduracaq qədər sərvət verməsi onu Haqqaya yaxınlaşdırmağı olduğu halda, uzaqlaşdırdı. Nəticədə isə arxalandığı xəzinələri ilə birlikdə yerin dibinə bataraq həlak oldu.

Xalid Bağdadi həzrətləri:

“Son nəfəs(də kimin xilas olacağı) məchul-dur. Elə fasiq və günahkarlar var ki, sonra-

dan kamil vəli olmuşlar. Elə təqva sahibi əməlisaleh insanlar da vardır ki, rəzillərin ən rəzili olmuşlar...”¹¹ buyurmuş və bir çox məktubunda son nəfəsi iman ilə verə bilmək üçün dua etmişdir.

Yəni mənəvi yolda “**mən artıq kamil-ləşdim**” deyərək və ya özündə mənəvi üstünlük görərək tənbəlliyyə və lovğalığa qapılmaq yoxdur. Əksinə, daim özünü qüsurslu görüb daha artıq çalışmaq lazımdır. Necə ki, arif zatlar “İnsan nöqsanını bilmək kimi irfan olmaz”, - demişlər.

Axirətləri barədə ilahi təminat altında olan peyğəmbərlər belə “**xovf və rəca / qorxu və ümid**” duyuları ilə daim ilahi rəhmətə siğinmişlər. Məsələn, maldan, candan və övladdan imtahan olunaraq Allahın Xəlili / dostu olan **İbrahim** ﷺ axirət təlaşı ilə:

“(Ya Rəbb! Qulların) **dirildiləcəkləri gün məni utandırma!**” (Əş-Şuara, 87) deyə dua etmişdir.

Allahın Həbibi Hz. **Peyğəmbər** ﷺ keçmiş və gələcək bütün günahları bağışlanmış olsa da, gecələr səhərə qədər göz yaşları içində namaz qılmış və istigfar etmişdir.

Həmçinin “**Əşəreyi-Mübəşşərə**”dən, yəni cənnətlə müjdələnən səhabələrdən heç biri buna güvənib qulluq vəzifəsində səhlənkarlıq göstərməmiş, əsla buna arxayın olmamışlar. Əksinə, daha həssaslıqla ibadətə sarılmış, nümunəvi qulluq həyatı yaşamışlar.

Bu hadisə səhabələrin qəlbi həssaslığına necə də gözəl misaldır:

Salman Farisi ﷺ hər halı ilə, xüsusilə də Allah yolunda göstərdiyi fədakarlıqları ilə elə müstəsna şəxsiyyət idi ki, ənsar və mühacirlər:

“- Salman bizdəndir”, - deyərək onu öz aralarında bölüşə bilmirdilər. Hətta bunun üstündə mübahisə etməyə başladılar. Rəsulullah ﷺ həm onların arasını düzəltmək, həm də Salman ﷺ-ı tərifləmək üçün:

“- *Salman bizdəndir, Əhli-Beytdəndir!*”, - buyurdu. (Hakim, III, 691/6541; Heysəmi, VI, 130; İbn Hişam, III, 241; İbn Sad, IV, 83)

Bu nəbəvi iltifata rəğmən o mübarək səhabə böyük bir təvazökarlıq içində yaşamış, daima qəlbi axirət təlaşı ilə titrəmişdir.

Necə ki, iki nəfər **Həzrət Salman** salam verib:

“- Sən Rəsulullah ﷺ-in səhabələrindən-sən?”, - deyə soruşdu. O da:

“- Bilmirəm”, - cavabını verdi.

Gələnlər: “Əcəba, səhv adamın yanına gəlmışik?”, - deyə tərəddüd etdikdə, Salman ﷺ sözünü belə izah etdi:

“- Mən Rəsulullah ﷺ-i gördüm, Onun məclisində iştirak etdim. Ancaq Allah Rəsulunun əsl səhabəsi Onunla birləkdə cənnətə girə bilən kəsdir” (Heysəmi, VIII, 40-41; Zəhəbi, *Siyər*, I, 549).

Gördüyüümüz kimi əshabi-kiram yalnız adda və sözdə deyil, əməldə də səhabə idi. Onlar hər halları ilə Allah Rəsuluna ram olmuşdular. Buna rəğmən özlərini cəhənnəmdən xilas olmuş kimi görməmişlər. Məhz onların bu hali möminlərə nümunə olmalıdır.

İnsanın mənəvi qiyməti həqiqi mənada axirətdə bəlli olacaqdır. Ona görə qu-lun borcu heçlik və acizlik hissiyatı içində qulluğa davam etməkdir. Biz də son nəfəs təlaşı səbəbilə həyatımızı hər nəfəsdə Kitab və Sünəni yaşamaq cəhdini içində keçirməli və **Yusif** ﷺ-in:

“... (Ey Rəbbim!) Məni müsəlman olaraq öldür və salehlərin arasına ilhaq et!” (Yusuf, 101) duasını dilimizdən düşürməmeliyik. Unutmayaq ki, hansı məqamda olsaq da, özümüzün də, başqalarının da aqibətini müəyyən etməkdən acizik. Bu xüsusda da daim Rəbbimizin rəhmət, məğfirət və yardımına möhtacıq.

Allah-Təala lütf və kərəmi ilə aqibətimizi xeyirli eyləsin...

Amin!..

1. İbn Sad, II, 266-272; Buxari, Məğazi, 83; Heysəmi, IX, 32; Abdurəzzaq, V, 436.
2. Buxari, Cənaiz 81, Mənaqibul-Ənsar 40; İbn Sad, I, 122-123.

3. Hz. Peygəmbərin bu istiğfarından yola çıxaraq müsəlmanların da müşrik ataları üçün istiğfar etmək istəmələri üzərinə Tövbə surəsinin 113-114-cü ayeyi-kərimələriylə bu əməl qadağan olunmuşdur. (Bax. Təbəri, *Təfsir*, XI, 31)
4. Buxari, Təfsirul-Quran, 28/1; Müslim, İman, 39, 41-42; Əhməd bin Hənbəl, *Müsənəd*, V, 433.
5. Bax. Müslim, İman, 1.
6. Bax. Əli əl-Müttəqi, *Kənzül-Ummal*, XI, 549/32578; İbn Macə, Müqəddimə, 11/106; Əhməd, I, 127, II, 26.
7. İbn Sad, III, 182-183; Süyuti, *Tarixul-Xuləfa*, s. 69, 71-72; Hamidullah, *Islam Peygamberi*, II, 1181.
8. Abdullah Dəhləvi, *Məqamatı-Məzhəriyyə*, s. 43.
9. Süyuti, *Tarixul-Xuləfa*, s. 104.
10. Bax. əl-Əraf, 176
11. Esad Sahib, *Bugyetül-Vacid*, s. 120-121, no: 16.

ƏMƏLLƏRİMİZ

VƏ

QƏLƏBLƏRİMİZ

**İLAHİ
RƏHMƏT
LİBASINA
MÖHTACDIR**

Uca Allah (c.c) sonsuz rəhmətindən dolayı qullarına ilhamla Qurani-Kərimdə belə buyurur: "Ey Rəbbimiz! Bizi doğru yola yönəltidikdən sonra ürəklərimizə şəkk-şübə (azgınlıq, əyrilik) salma! Bizə Öz tərəfindən bir mərhəmət bəxş et, çünkü Sən, həqiqətən, (bəndələrinə mərhəmət, nemət) bəxş edənsən! Ey Rəbbimiz! Olacağınə şübhə edilməyən bir gündə (qiymətdə) bütün insanları (bir yerə) toplayan Sənsən. Allah Öz vədəsindən əsla dönməz!" (Ali İmran, 8-9).

Rəhmətiindən dolayı gecəni dinlənmək, gündüzü isə lütfündən ruzi aramaq üçün yaradan (Qasas, 73), rəhmətinin önündə müjdəci olaraq rüzgarları göndərən (Furqan, 48), bütün insanlara çox şəfqətli və mərhəmətli olan (Bəqərə, 143) və rəhmət etməyi öz nəfsinə yazmış (Ənam, 12) ələmlərin Rəbbi, Rəhman və Rəhim olan Uca Allaha şükürler və həmd-sənalar olsun.

Aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən (Ənbiya, 107) və Rəbbimiz tərəfindən - Ya

Muhammad! Sən olmasaydın, Cənnəti, Cəhennəmi, dünyani yaratmadım!- iltifati ilə şərəflənən Hz. Muhamməd əleyhissəlama salətü səlamlar olsun.

Uca Allah sonsuz lütf və kərəmi ilə bu dünyada Özünü Rəhman olaraq tanıtmaqdadır. Bu rəhmətin əlamətlərini istisnasız olaraq hər yerdə müşahidə etmək mümkündür. Bizləri bu mərhəməti ilə ən gözəl əməllərə müvəffəq edən, bir rəhmət təcəlliisi olan Haqq Rəsuluna itaəti Özünə itaət olaraq qəbul edən Allahın bizlərdən istəyi budur: - Mənə ibadət edin ki, sizi rəhmətimə nail edim, itaət edin ki, sizi böyüklüyü yer və göylər qədər olan Cənnətimə nail edim. Mənə itaət edin ki, sizləri rizama, dünya və axırətdəki hər bir nemətin fövqündə dayanan Cəmalullahıma nail edim.

Təbiidir ki, dünyəvi imtahan yurdunun suallarına Quran və Sünə məktəbini layiqincə tədris etməklə, dünyəvi, nəfsani və qəlbi mərkəzlərdən təmizlənməklə qaneedici cavab vermək mümkündür. Lakin

verilmiş cavablardan əla qiymət almağımız belə əbədi qurtuluşumuzu təyin edəcək bütövlükdə deyil. Cünki bir qul olaraq əməli qabiliyyətlərimiz nə qədər təmiz, nə qədər üstün bir səviyyə kəsb etsə belə bunların mükəmməl yaradıcı olan Uca Allahın bizlərə ehsan etdiyi kəmiyyət və dəyərini anlamaqda aciz olduğumuz maddi və mənəvi nemətlər qarşısında bir şey ifadə etməyəcəyi şübhəsizdir. Kainatda baş verən hər bir hadisədə ilahi rəhmətin hakim mövqədə olduğu gerçəkləyini cümləmizə anladan Allah Rəsulu belə buyurur: “*Unutmayın ki, sizdən heç bir kimsəni etdiyiniz əməllər cənnətə götürməyəcəkdir*”. Sahəbələr: -Sən də mi (Əməlinlə cənnətə gedə bilməyəcəksən), ey Allahın Rəsulu? - deyə soruşdular. Rəsulullah: - *Bəli, mən də- dedi və əlavə etdi: - Allah fəzli və rəhməti ilə davranmasa Mən də*”, buyurdu. Bir digər rəvayətində: “*Bəli, mən də. Amma Rabbim məni rəhmətinə qərq etmişdir*” (Buxari, İman, 16-29).

Allah Rəsulunun bildirmiş olduğu hər bir məsələni incədən incəyə həyatlarına tətbiq etmə istəyinə sarılan səhabə nəslinin və onların şanlı davamçılarının bizlərə buraxdığı örnəklər olduqca ibrətamızdır. Mübarək müəllimləri kimi, onlarda da əməllərə güvənməmə qətiyyəti və ilahi rəhmətə can atma səmimiyyəti yaşamış olduqları həyat səhifələrindən aydınlıqla sezilməkdədir. Zahiri və batini elmlərdə qazandığı uğurlara görə “Günəşlər Günəşi” deyə çağırılan məşhur İslam alimi Mövlənə Xalid Bağdadi həzrətlərinin etirafları ilahi rəhmət axtarışında olan aciz bir qulun çalışmalara işiq salmaqdadır: “*Allah-Təalaya and içirəm ki, anam məni doğduqdan bu güna qədər Allah qatında məqbul və mötəbər olub hesabı soruşumayacaq bir tək xeyir işlədiyimə inanmiram. Əgər nəfsini bütün xeyirxah işlərdə müflisləşmiş olaraq görmürsənsə, bu, cəhalətin ən son nöqtəsidir. Əgər müflisləşmiş olaraq bilirsənsə, Allahın kərəmi qul üçün insanların və cinlərin (bütün saleh əməllərindən daha xeyirlidir)*”.

Əməllərlə yanaşı, qəlblərin də ilahi rəhmət libasına çox böyük ehtiyacı vardır. Böyük İslam alimi Mahmud Sami Ramazanoğlu həzrətlərinin bu istiqamətdə ilahi izinlə sərgiləmiş olduğu rəhmət nümunəsi valededici bir mərhəmət mənzərəsi yaratmadadır:

Sami həzrətlərini sevən bir aşiqin könlü heç rahatlıq tapa bilmirdi. Ya Rəbbi, ya Rəbbi, Sami əfəndimin qəlbini mənə göstər- deyə dua edən aşiqin mənəviyyatı, onu bürümüş olan bu müəmmənanın axtarışında idi. Günlərin birində gözlərini xərif bir yuxu aparmağa başladı. Bu əsnada duymadığı, anlamadığı aləm onu əhatə etməyə başladı. İlahi izinlə Sami əfəndinin qəlb aləmi aşiqin gözləri öünüə gətirildi. Aşıq bu aləmə daxil olaraq buranın göylərinə, yerlərinə öününe, arxasına, sağına, soluna baxmağa başladı. Aman ilahi, bu nə möcüzədir, hara baxıramsa, rəhmət yazılıdır- deyərək heyrətlə bu mənzərənin gözəlliyi qarşısında məst olmağa başladı. Demək, canından artıq sevdiyi əfəndisinin iç aləmi yalnızca rəhmətdən ibarət imiş. Rəhulullahın üməmtinə buraxmış olduğu ən böyük miraslardan biri olan rəhmətdən doğrudan da Uca Rəhman tərəfindən tamamən Rəhmət libasına bürünən qulların əməlləri də, qəlb fəaliyyətləri də yalnız rəhmət saçmaqdadır. “**Həqiqətən, iman gətirib yaxşı işlər görənlər üçün Rəhman (ürəklərdə) bir sevgi yaradacaq**” (Məryəm, 96)- deyə buyuran Uca Rəbbimizin xüsusi lütfü ilə bu qəlbləri möhtəşəm bir rəhmət qibləsinə چevirməsi necə də cazibədardır. Rəbbimizin qəlblərini rəhmət qibləsinə چevirdiyi Əhl-i-beyt, səhabəyi-kiram həzəratı günümüzədək unudulmadı. Könül sultanları, Ömər bin Əbdüləzizlər, Əhməd Yəsəvilər, Mövlənalar, Şahi Nəqşibəndlər, Yunus Əmrələr unudulmadı. Əməllərlə bərabər qəlblər də ilahi rəhmət libasına möhtacdır. Rəbbimiz cümləmizi tamamən rəhmətə bürünmiş səlim bir qəlb ilə hüzuruna götürəcəyi qullarından eləsin. Amin!

DUA VƏ RƏHMƏT PEYĞƏMBƏRİ (s.ə.s)

Səfqət və mərhəmətin qaynağı olan Peyğəmbərimizin (s.ə.s) müqəddəs həyatı Onu sevən və onun yolundan gedən ümməti üçün ən gözəl nümunələrlə doludur. Onun yüksək əxlaq sahibi olması, rəbbani tərbiyə ilə tərbiyələnməsi və yaşadığı sadə həyatı ilə dünyaya rəhmət olaraq göndərilməsi insanlıq üçün böyük bir səadətdir.

Böyüklərdən birinin ifadəsi ilə «*Buradan Mədinəyə, Rövzeyi-Mutahharaya qədər Peyğəmbərimizdən bəhs edən cildlərlə kitab yazılsa belə, yenə Onun yüksək əxlaqını, gözəlliyyini bəhs etməyə acizdir*». Bunun üçün də Rəsulullahın şəxsi mənəviyyatı ilə hər an bərabər olma səyi, Onunla qəlbən bir rabitə içində olma istəyi insani həm bu dünyada, həm də hesab günü nitaca aparacaq bir əməldir.

Sözü-söhbəti rəhmət çağlayan Rəsulullahın dilindən yenə rəhmət çeşmələri fiş-qırmış və O, özünə edilən ən ağır işgəncə və ittihamlar qarşısında səbir, mətanət və təvəkkül göstərmişdir. Siyəri-Nəbidən öyrəndiyimiz qədəri ilə bir neçə xüsus xaric Peyğəmbərimizin mübarək dodaqlarından lənət və bəddua çıxmamışdır.

Taifdə belə Peyğəmbərimizin rəhməti ilə hərəkət etmiş və Taifin gələcəyinə ümid bəsləmişdir. Çünkü Taif tarixən Peyğəmbərimizin ümidi yeri olmuşdur. Bir az da olsa, qövmünün zülmündən uzaq qalib rahat nəfəs alacaq, onlara dinini təbliğ edəcək, gördüyü bütün işgəncə və təzyiqdən uzaq qalacaqdı. Taifin öndə gedənləri uşaqlarına Peyğəmbərimizi daş-qalaq etmələri və bu hərəkətin qarşısında Cəbrayıllın Allahın sənə salamı var, istəsən buranı yerlə bir edəcəyəm deməsinin qarşısında O:

-Xeyr!- deyir, - Mən sadəcə onların nəsil-lərindən Allaha ibadət edəcək, Ona heç bir şeyi şərik qoşmayacaq insanlar gəlməsini diləyirəm.

Onun müqəddəs həyatına baxanda duanın çox önəmli bir yer tutduğunu görüürük. Bu əhəmiyyət Rəbbimizin duaya və özünə dua ilə yalvarmasına böyük qiymət verməsindən irəli gəlir. Zira qulun Rəbbinə yaxın olduğu, beş vaxt hüzurunda durduğu namazın bir mənası da daudır. Quran ayələrinin bir çoxu birbaşa və ya dolaylı olaraq dua ilə əlaqəlidir və Quranda bir çox dua ayəsi mövcuddur.

Dua qulun acizliyini dərk edərək, bir mənada öz həddini bilərək Rəbbini ucaltması

və Rəbbinin hüzurunda təslimiyyətlə boyun əyməsidir. Dua acizliyin etirafıdır. Onsuz da Allah-Təala da qullarının özünə dua edilməsini istəyir: «**Mənə dua edin, Mən də sizin dualarınızı qəbul edim!**» (Mömin, 60).

“Əgər duanız olmasa, Rəbbimin yanında nə qədir-qiyətiniz olar?” (Furqan, 77) ayəsinin ortaya qoymuş olduğu ölçü Rəbbimiz biz qullarına dəyər verməsidir. Bu da duamız və yalvarmağımızla əlaqəlidir. Həyat düsturumuz olan Qurani-Kərim bize nəyi və necə etmə məsələsində yol göstərdiyi kimi, necə dua etmək gərəkirsə, onu da öyrətmışdır.

Rəbbimiz «Fatihə» surəsində yalnız On dan kömək istəmək və yalnız Ona ibadət ediləcəyini buyuraraq duanın, ilticanın ünvanını göstərməkdədir (Fatihə, 5).

Dua və rəhmət Peyğəmbərinin hədис kitablarında qeyd edilən yüzlərlə duası vardır. Həyatın hər sahəsində və hər anında Rəbbinə iltica halında olan Peyğəmbərimizin dualar arasında ümmətinin qorunması, islahi, məğfirəti üçün duaları ən çox yer tutan dualardandır. O, duanı təşviq mənasında belə buyurmuşdur:

«*Kimə dua qapısı açılırsa, ona rəhmət qapıları açılır. Allahın ən çox sevdiyi şey On dan sağlamlığın istənilməsidir. Dua gələn və gəlməyən bələya faydalı olur. Onun üçün, ey Allahın qulları, duaya sarılın*” (Tirmizi, Dəavat, 101/2548).

Yenə Peyğəmbərimizin əsri-səadətində səhabələr üçün etdiyi dualardan bir neçəsini qeyd edərək Onun dua və rəhmət peyğəmbəri olmasını birbaşa onun ifadəsindən görək:

Devs qəbiləsindən Tufeyl bin Amr qəbiləsini İslama dəvət edir, ancaq onlar qəbul etməzdilər. Buna görə də, Məkkəyə, Rəsulullahın yanına gedib: «Ey Allahın peyğəmbəri! Devs qəbiləsi mənə qalib gəldi, onlar asi oldular. Onların əleyhinə Allaha dua et!» - deyə tələb etdi. Rəsulullah (s.ə.s) isə:

«*Allahım, Devsə hidayət ver!*” - deyərək dua etdi və Tufeylə:

“*Qövmünün yanına dön! Onları İslama dəvət etməkdə davam et və onlarla yumşaq davranış!*” - deyə buyurdu.

*Sözü-söhbəti rəhmət çağlayan
Rəsulullahın dilindən yenə rəhmət
çəşmələri fişqirmiş və O, özüna
edilən ən ağır işgəncə və ittihamlar
qarşısında sabır, mətanət və təvəkkül
göstərmişdir. Siyəri-Nəbidən
öyrəndiyimiz qədəri ilə bir neçə
xüsus xaric Peyğəmbərimizin
mübarək dodaqlarından lənat və
bəddua çıxmamışdır.*

Tufeyl qövmünün yanına döndü. Rəsulullah Mədinəyə hicrət edincəyə qədər onları İslama dəvət etdi (Buxari, Məğazi, 75; Əhməd, II, 243; İbn Sad IV, 239).

Rəsuli-Əkrəmin bəzi duaları da səhabələrini mənəvi xəstəliklərdən təmizləməyə həsr etdiyini görürük.

“Ey insanlar! Nəfsindən qorxan varsa,ayağa qalsın ki, onun üçün dua edim!” - deyə buyurdu. Bir nəfər ayağa qalxdı:

- Ya Rəsulullah! Mən çox xəsisəm, qorxağam və bir də yuxu xəstəsiyəm. Allah dua et ki, məndən bunları götürsün! - dedi. Rəsulullah ona dua etdi. Sonra bir nəfər də ayağa qalxdı və:

- Ya Rəsulallah! Mən çox yalançıyam. Çirkin sözlü, çirkin əməlliyyəm. Həm də yuxu xəstəsiyəm - dedi. Peyğəmbərimiz:

“*Ey Allahım! Ona doğruluq və iman kamilliyi nəsib et. Yatmaq istəyəndə ondan yuxunu uzaqlaşdır!*” - deyə dua etdi.

Bundan sonra məscidin qadınlar tərəfindən bir qadın ayağa qalxdı:

- Məndə belə-bələ hallar var. Allah dau et ki, məndən bu halları götürsün! - dedi. Peyğəmbərimiz ona:

“*Sən Aişənin evinə get*” - buyurdu. Sonra minbərdən endi. Hz. Aişənin evinə dönəndə qadının başına əsanı qoyma və onun üçün dua etdi (İbn Sad, II, 255).

Nəticə olaraq mömin Peyğəmbər əxləqini nümunə götürməli, kindən, nifrətdən və bunlara səbəb olacaq hər cür ifadədən çəkinməlidir.

YARADANI SEVMƏK

İ sti yay günlərində istirahətə getmişdim. İstirahət zamanı qarşılaşdığını hadisə mənim diqqətimi çəkdi. Haradasa 45-50 yaşında olan bir kişi qarışqa yuvalarının üstünə qaynar su töküb həşaratları qəddarlıqla öldürürdü. Mənim kimi, bu hadisəni müşahidə edən başqaları da vardi. Lakin onların heç biri səsini çıxarıb bu insana bir kəlmə də olsun demədilər. Vicdanım tab gətirmədi. Məndən yaşça xeyli böyük olan bu kişiyə söylədim ki, sənin bu elədiklərin bizi Yaradana qarşı hörmətsizlikdir. Çünkü on-

lara bu canı verən biz deyilik, Odur. Sən isə bu həşaratları rahatlıqla öldürürsən və sonunu düşünmürsən. Axı, Allah səndən nə vaxtsa bu etdiklərinin intiqamını alacaq. Sənin tökdüyün bu qaynar su həşaratların canını necə yandırırsa, bir gün sənin də canını elə yandıracaq. Söylədiyim sözlər hər nə qədər sərt olsa da, hiss etdim ki, kişi həşaratları öldürməyinə peşman oldu və mən orada çox dayanmayıb onun yanından uzaqlaşdım.

İnsan olaraq həyatda qurub-yaratmaq bizim əsas prinsipimizdir. Əzab-əziyyətə

qatlaşsaq da, gec-tez öz arzumuza çatırıq. Tikdiyimiz evin, qazandığımız pulun və s. bir sözlə, zəhmətlə əldə olunan nə varsa, onun qədrini bilirik. Onu hər cür təhlükədən qoruyuruq. Halbuki qurub yaratdığımız hər nə varsa, cansız əşyalardır. Halbuki biz onlara can verməkdə çox acizik. Onda bəs biz nə üçün Yaradanın yaradıb can verdiklərinə laqeyd yanaşırıq?!

Çəkə biləcəyim təkcə qarışqa misali deyil, hər gün demək olar ki, buna bənzər hadisələrlə rastlaşıraq. Elə hallar olur ki, özümüz də bilmədən, görmədən adı səhvlərə yol veririk. Sonra da səhvlərimizi xatırladığımız zaman onun peşmanlığını çəkirik. Çekdiyimiz bu peşmanlığın faydası o olur ki, sonradan eyni səhvi təkrarlamırıq.

Müsəlman olduğumuz üçün qəlbimizdə olan ən həsas duyğulardan biri də sevgidir. Bu sevgidə şəfqət və mərhəmət də var. Ona görə də müsəlmanlığı qəbul edən hər bir insan Yaradanın yaratdığını sevməklə İslami yaşayır və bu dində rəhatlıq tapır.

Yaradımı sevmək və bu ülvi hiss ilə yaşamaq insana ruh yüksəkliyi verir. Həyat insanın gözündə günü-gündən gözəlləşir. Nifrət hissi insandan uzaqlaşır. Bu minvalla Yaradana qarşı olan sevgi insanı ülviyyətə çatdırır.

Hər şeydə bizə örnək olan Peyğəmbərimiz (s.ə.s) Allahı sevməkdə də bizə ən gözəl örnəkdir. Əgər Peyğəmbərimizin (s.ə.s) həyatı, yaşam tərzi ilə daha yanından tanış olsaq, Onun Allahı nə qədər dərin məhəbbətlə sevdiyini görərik.

Allah sevgisi insanı Allaha yaxınlaşdırır və Onun rızasını qazanmağa səbəb olur. Hədislərin birində Peyğəmbərimizin (s.ə.s) belə buyurduğu rəvayət olunur: «*Davudun (ə.s) dualarından biri belə idi: "Allahim, Səndən Sənin sevgini və Səni sevənləri sevməyi, məni Sənin sevginə çatdıracaq əməlləri diləyirəm. Allahim, Sənə olan sevgimi, nəfsimdən və soyuq sudan daha sevimli et".*

Ömər ibn al-Xəttabdan (r.a) rəvayət

Yaradımı sevmək və bu ülvi hiss ilə yaşamaq insana ruh yüksəkliyi verir. Həyat insanın gözündə günü-gündən gözəlləşir. Nifrət hissi insandan uzaqlaşır. Bu minvalla Yaradana qarşı olan sevgi insanı ülviyyətə çatdırır.

olunur ki: «Peyğəmbərimizin (s.ə.s) hüzuruna Həvazin qəbiləsidən bir dəstə əsirlər gətirildi. Bunların içində uşağını itirmiş əmzikli bir qadın vardı. O, köksündə yiğilmiş südü əsirlərin ac uşaqlarına verirdi. Bu qadın əsirlər arasında öz körpəsini tapınca, həmin an onu bağına basdı və dərin sevgiylə körpəsinə süd verməyə başladı. Bu uca sevgi və şəfqəti görüncə Peyğəmbərimiz (s.ə.s) buyurdu: «Bu qadının öz əlləri ilə körpəsini oda atacağını ehtimal edirsinizmi?»

Biz dedik: «Xeyr, bacardığı qədər atmaz».

Bunun üzərinə Peyğəmbərimiz (s.ə.s) dedi: «Allah-Təala öz qullarına bu qadının körpəsinə olan sevgi və şəfqətindən daha mərhəmətli və şəfqətlidir!»

Bir gün səhabələrdən biri Rasulullahın (s.ə.s) yanına gəlib belə bir hadisəni nəql etdi: «Bir yuvanın içində bir neçə quş balası gördüm. Onları götürüb səbətimin içərisinə qoydum. Bir az sonra anaları geldi. Səbətimin üzərində fırlanmağa başladı. Mən səbətimi açan kimi o da balalarının yanına girdi». Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bu hadisəni dinlədikdən sonra dedi: «Analığın şəfqətinə heyrətmi edirsınız?! Məni göndərən Allaha and içirəm ki, Allah-Təala qullarını bir annan balasını sevdiyindən daha çox sevir».

Göründüyü kimi, Yaradımı sevmək onun yaratdığılarını sevməkdən başlayır. Bu sevgidən özlərini məhrum edən insanlar nifrət bataqlığında boğulurlar. Bu dünyada baş verən ölüm və qətl hadisələri də bu nifrətin nəticəsidir. Bu nifrəti sevgiye çevirmək üçün insanların qəlbini sevgi toxumu əkmək lazımdır ki, zülmün qarşısı alınsın. Həm də müsəlman olaraq Yaradımı sevmək və Onu sevdirmək bizim əsas borcumuzdur.

Varlıya

“Kasılı”

Yardımı

Müqəddəs Ramazan ayında uzun bir yolculuq başlayırdı həyatında. Hər zaman olduğu kimi, böyük bir həyəcan sarmışdı bütün bədənim. Fərqli bir təbiət və fərqli insanlarla tanışlıq var idi bu səfərin içərisində. Yalnız kitablardan oxuduğum və filmlərdən gördüküm yoxsul bir məmləkətə dəyəcəkdi qədəmlərimiz. Hər şeyi gözə almışdıq o zaman. Sağlam bədənimizə yoluxacaq xəstəlikləri və ac qalacağımız günlərimizi belə. Ramazan ayında olacaq bu yolculuq acliq və susuzluqdan əziyyət çəkən insanların halını başa düşməkdə bizə kömək edəcəkdi. Bizləri ümidiət gözləyən insanlara Ramazan sovqatı aparmaqdı əsas missiyamız. Ətrafimdə olan bütün dosttanışlarım və qohum-qardaş getməməyi məsləhət bilir və oralarda olan yoluxucu xəstəliklərdən danışüb fikrimdən vaz keçirməyə çalışırdılar.

Müəyyən edilmiş vaxtda səfər çantalarımızı götürüb Allaha təvəkkül içərisində min kilometrlərlə bizdən uzaqlarda əziyyət çəkən müsəlman bacı və qardaşlarımızın, bir az da olsa, dərdlərinə şərik olmaq və onlara yardım etmək üçün yola qoyulduq. Təyyarə ilə səkkiz saatlıq uzun yolculuqdan sonra Tanzaniyanın Darus-salam şəhərində yerləşən beynəlxalq ha-

va limanına düşər-düşməz məkan və imkanların bizimkilərdən nə qədər fərqli olduğunu fərqiñə vardıq. Hər şey bizim illər öncə tərk etdiyimiz texnoloji alətlərlə yerinə yetirilirdi. Onlara görə ən yaxşı inkişaf etmiş Darussalam şəhərinin ara küçələrində maşından istifadə etmək, demək olar ki, qeyri-mümkün idi. Həmin gecəni qonaqlayacağımız ünvana gelərkən maşının üzərinə qaçan uşaqların "Pipi" deyərək qışqırıb nə isə istəmələri məni çox təəccübəndirmişdi. Sən demə, "Pipi" sivahicə konfet demək imiş. Uşaqlar da hər dəfə onları gördüyündə konfet verən qardaşımızın maşınınu uzaqdan tənimişdilar. O, yenə də onların bəxşışlarını verib üzlərini təbəssümə qərq etdi.

Bir gün sonra azərbaycanlı və türkiyəli xeyriyyəçilərin dəstəyi ilə alınmış ərzaq paketlərinin hazırlanması və imkansız ailələrə paylanması üçün Zanzibar adasına yollandıq. Burada diqqətimi çəkən ilk şey, insanların öz evlərinin qarşısında gün boyunca çıxıb oturmaları oldu. Küçə boyunca uşaqlı-böyüklü, kişili-arvadlı hər kəs işsiz-peşəsiz oturub gəlib-gedənlərə baxırdılar sadəcə. Qarşımıza çıxan böyüklü-kiçikli hər kəs ağıdərili olduğumuz üçün bizə təəccübə baxır və bacardıqca bizlərdən uzaq durmağa çalışırdılar. Tarix boyunca ağıdərili missionerlərin sömürmələrinə məruz qalan bu insanların bizlərə qarşı bu münasibətləri normal qarşılına bilərdi. Ancaq onlarla münasibət qurub müsəlman olduğumuzu bildirdikdən sonra hər şey normala qayıdır və bizlərə gözlədikləri bir ümid kimi baxırdılar.

Onu deyə bilərəm ki, ilk günlər yemək sarıdan kifayət qədər əziyyət çəkdik. Belə ki, afrikalı qardaşlarımızın damaq dadi bizimkindən olduqca fərqlidir. Demək olar ki, bütün yeməklərinin dadi şirin olur. Bizim bütün yeməklərimizin yanında vaz keçə bilmədiyimiz çörəkdən belə istifadə etmirlər. Bizim çörəyimizin yerini onların mətbəxlərində qarğıdalı unundan hazırlanmış "uqali" dedikləri xəmir parçası

tutur. Bütün yeməklərdə istifadə etdikləri xüsusi ədvayıatlar isə başqa bir aləm.

Bəli, tam on dörd günlük səfər yekunlaşdı Afrikada. Yaddaşımda ilişib qalanlar sadəcə bunlar deyil. Bundan daha geniş və maraqlı məlumatları sizinlə paylaşmaq istəyərdim, amma mənim istəyim onlarla bizim yaşam tərzimizi müqayisə etmək olmadığından sözlərimi burda yekunlaşdırıb keçirəm heç bir zaman yadimdand çıxmayaçaq və ömür boyu mənim və bizlərin həyatımıza yön verə biləcək bir insani keyfiyyəti sizinlə paylaşmağa.

Əziz oxucu! Bura qədər yazdıqlarımı ciddiyə almayıb unuda bilərsən, amma bundan sonrakılarnı əsla unutma. Bir şeyi unutma ki, orada uşaqlar bütün yoxsulluqlara, hətta geyəcək ayaqqabılarının, yeyəcək yeməklərinin, oynayacaq oyuncaqlarının olmamasına baxmayaraq, hər zaman təbəssüm içərisindədirler. Onlara verdiyin hər şeyi yanlarındakı uşaqlarla paylaşarlar. Heç nəyi seçməz, nə versən, onu da qəbul edərlər. Sabahı düşünmədən yaşayar oradaki insanlar. Bu gün tapdıqlarını yaxınları, dostları, qonşuları ilə paylaşır yeyər, sabaha «Allah kərimdir» deyərlər. Xırda bir hədiyyə üzlərində təbəssümü, gözlərində sevinci canlandıra bilir. Evləri döşəməsiz, aynasız və işıqsızdır onların. Amma bir otaqlı evdə 5-6 nəfər xoşbəxt yaşıyır. Onlar maddi olaraq yoxsul olsalar da, insanlıqlarından heç nə əskilməyib hələ.

Bizlər əlimizdə imkanlar olduqca insanlığımızı və insanları unutmağa başladıq hardasa. Sadəcə özümüzü düşünməyimiz insanlardan uzaqlaşdırıb bizi. Bəlkə də, bugünkü halımıza hamidan çox şükür etməliyik, amma itirdiyimiz insanlığı geri qaytarmaq üçün daha çox cəhd edərək.

P.s. Biz onlara yardım apardıq ki, onlara dəstək olaq,ancaq onların hər hallarına şükür edib xoşbəxt yaşamaları bizim onlardan kasib olduğumuzu bizə öyrətdi...

QƏDİM TÜRKÜSTANDA BİR SÜBH AZANI

TÜRKÜSTAN HARADIR?

Türküstan vaxtı ilə qərbdə Xəzər dənizi, şərqdə Altay, cənubda Hinduquş dağları, şimalda Aral və Baykal göllərinin kənarındakı Bozkırlara qədər uzanan 6 milyon km²-dən geniş coğrafi və tarixi bölgəni əhatə edirdi. Türküstan coğrafiyası öncə şərq və qərb deyə ikiyə bölünmüş, daha sonra da burada yeni dövlətlər yaranmışdı. Şərqi Türküstan Çin nəzarəti altında Uygur türklerinin yaşadığı Sincan uyğur muxtar bölgəsini əhatə edir. Qərbi Türküstan isə bugünkü Özbəkistan, Türkmenistan, Qazaxistan, Tacikistan ilə Əfqanistanın bir hissəsini əhatə edir. Türküstan coğrafiyasında qurulan dövlətlərdən sonra Türküstan adı şəhər olaraq 300.000 əhalisi ilə Cənubi Qazaxistan bölgəsində yaşamağa davam etməkdədir. Osmanlı dövlətinin 22 milyon kilometrə qədər ərazini əhatə edən sahədə 50-dən çox dövlət yaranmış və çəkilme bugünkü 814.578 kilometr ərazili Türkiyə Respublikası nə qədər davam etmişdir...

QƏDİM (ULU) TÜRKÜSTANDA VƏ TÜRKİYƏDƏ MƏSCİDLƏRİN SAYI

Çox deyil, 100 il əvvələ gedəndə Türküstan coğrafiyasında 12500 məscid, 25352 din xadimlərinin olduğu mənbələrdə keçir. O dövrdə bütün Türküstan əhalisinin cəmi 6 milyona yaxındır. Hər 500 nəfərə bir məscid düşür¹. Ulu Türküstan deyə anılan qədim Türküstan torpaqlarında 500 nəfərə bir məscid düşərkən indiki Türkiyədə 893 nəfərə bir məscid düşür. Məscidlərin sayına görə, qədim Türküstan bugünkü Türkiyəni keçmişdir.

“Türkiyə Statistik Qurumu (TÜİK) 2012-ci ilin sonunda verdiyi məlumatlara görə, Türkiyə əhalisi 75 milyon 627 min olduğu halda, Diyanət İşləri Müşavirliyinin qeydlərində 81 ildə cəmi 84 min 684 məscid mövcuddur. Məscid sayısının əhaliyə bölünəndə təxminən 893 nəfərə 1 məscid düşür².

QƏDİM TÜRKÜSTANDA BİR SÜBH AZANI

Orta Asiyada bir sübh namazı vaxtı aralanan pəncərədən evin içərisinə azan daxil olur. Azanı dinləmək üçün bundan başqa bir fırsat tapılmaz. Bu coğrafiyada gündüz vaxtı azan səsini məscidlərin azlığı səbəbilə, demək olar ki, eşitmək imkansızdır.

Anadolunun xaricinə çıxanda azan səslərini eşitmək çətinləşir. Tətillərdə Türkiyəyə gələndə hər bir məsciddən azan səsi və məscidlərin bolluğu, əvvəlcə, diqqətləri çekir. Türkiyə Anadoludur, azandoludur, məsciddoludur.

Səhərin ala-qaralığında azan səsinin evin içində daha çox girməsi üçün açılan pəncərəni axıra qədər açıram. Litsey illərində eşitmişdim. Bir şeyx müridinin evinin tikilişinə baxanda ona pəncərələrini bir az da böyütməsini təklif edir. Mürid: -Şeyx, bu böyüklik aydınlıq və hava üçün kifayət deyil? - deyə soruşanda şeyx: -Xeyr, övladım. Hava və işq üçün deyil, evinə daha çox azan girməsi üçün böyük dedim-deyir.

Azanı oxuyanın səsi pis olanda və azan oxunduguşa dair şahid istənəndə pəncərəni bağlayıb eşitməyim deyə düşünürəm. Sonra «azan azandır, azanı bu halı ilə qapı ağızında buraxmaq ayıbdır, hörmət etmək gərəkir» deyərək azanı başdan sona qədər dinləyib evin içində alıram.

Qurani-Kərimdə oxunan azanı istehza ilə qarşılayanların anlamaz bir tayfa olduqları bildirilir:

«Siz (bir-birinizi) namaza çağırığınız zaman onlar onu oyuncuñaq sayarlar. Bu, onların anlamaz bir tayfa olmalarındandır» (Maidə, 58). Müəzzzin necə oxuyursa oxusun oxuyuşuna istehza etmək, lağlağa etmək və onu oyun-oyuncaq hesab etmək müsəlman əxlaqına yaraşmaz. Qurtuluş savaşı illərində işgal edilən Anadolu şəhərlərində minarəyə it çıxardıb hürdürmə kimi hərəkətlər edilmişdir.

Son zamanlarda zərli, muncuqlu toy dəvətnamələri çoxaldı. Ortabab bir kitab qiymətinə olan dəvətnamələrin möhtəşəmliyi namaza və məscidə dəvət hökmündə olan aznlarda səs və avaz olaraq görünməməsi çox acınacaqlıdır.

Əmanətin əhlinə verilməsinin lüzumuna inanmayan yoxdur. Azan oxuma işini də əhli öhdəsinə götürməlidir. Azanın sözlərini və oxuyuşunu yuxusunda görən Hz. Ömər və Abdullah b. Zeyd azan oxumamış, ilk azan səsi gur olan Bilal Həbəşi tərəfindən oxunmuşdur. Azanı oxuyan yuxusunda görən deyil.

«İsra» surəsinin 82-ci ayəsində Qurani-Kərimin möminlər üçün şəfa və rəhmət, zalimlər üçün də ziyanlarını artırma mahiyyətinin daşimasından bəhs edilir. Azan- sevənləri üçün şəfa və hüzur mənbəyidir, gurultu və dini narahatlıq kimi baxanların da ziyanını artrır. İslamin səslə bayraqı olan azan hər gün səmadan bizə beş vaxt zəng çalır. Əməl dəftərimizdə hər gün üçün «beş cavabsız zəng var» deyə yazılır, yoxsa gələn zənglər qutusunda cavablanmış beş zəng olaraqmı yazılar, məhz bütün məsələ bundadır.

1. Türkistanda İslam ve Müslümanlar, Dr. Seyfettin Erşahin, İlahiyat Vakfi Yayınları, Ankara-1999, səh. 245.

2. <http://yenisafak.com.tr/ramazan-haber/turkiyede-cami-basina-kac-kisidusuyor-18.07.2013-543630>

Minmişik əlamətə, gedirik qiyamətə...

Hər şey bir nəfərlə başladı. Bir nəfər, daha sonra isə bir ailə... Dünya həyatı dediyimiz insanlıq tarixinin ilk səhifəsində yer alan bir nəfər... Onunla başladı insanoğlu hər addımında, hər nəfəsində qiyamətə tərəf gedən yolculuğuna. Müqəddəs Kitarımızın da bildirdiyi kimi: "Ey insanlar! Sizi bir tək nəfərdən yaradan və ondan da zövcəsini xəlq edən, ikisindən bir çox kişi ve qadını meydana gətirib yayan Rəbbinizə qarşı gəlməkdən çəkinin...". Görəsən, Adəm babamız yer üzünə endiriləndə hansı çətinliklərlə qarşılaşdı. Heç düşündünümüzü, ilk dəfə nə yedi, qarnını doydurmaq üçün nələrin dadına baxdı, nə cür əziyyətlər çekdi? Yeriyəndə ayaqlarına tikanlar, daşlar batdıqca nə hisslər keçirdi? Vəhşi heyvanların səsini eşidəndə, onlarla qarşılaşanda özünü qorumaq üçün nəyə əl atdı, haralara sığındı? İndiki zəmanədə bizə belə bir həyat asan görünür. Odlu silahlarımız, gecə işiq salan fənərlərimiz, hər an yardım çağırı biləcəyimiz telefonlarımız, bizə sürtət qatan, hətta yeri gələndə uçuran vəsitələrimiz... Yəqin ki, öz həyatımız bizə daha rahat görünür. Heç birimiz gedib o dövrdə yaşamaq istəməzdik. Bəlkə, bir də medalyonun o birisi üzünə baxaq?! Bəlkə də, Adəm babamızın özündən soruşsaq və ona bugünkü çətinliklərimizi danışsaq, deyərdi ki, elə öz zəmanəm daha yaxşıdır, daha sərfəlidir, daha ucuz və daha

sadədir. Hər gün işə gedib pul qazanmaq məcburiyyəti yox, kirə yox, tıxac yox, stress yox, kredit və borclar yox, rüşvət yox, istismar yox, bir ömür apteklərin qapılarını aşındırğıımız xəstəliklər yox və s. Görəsən, hansımızın dünya həyatı daha çox əziyyətli sayılır? Və ya bir az daha yaxın zəmanəyə gələ bilərik. Quldarlıq dövrü, feodalizm dövrü...

İnsanlar tekəri kəşf edəndə bütün problemlərinin həll olacağını düşünürdülər. Ancaq problemlər bitmədi, sayı artdı, forması dəyişdi. Enerji qanunu kimi bir haldan başqa hallara keçdi. Həyat dərdi bitmədi, şəkil dəyişdi. İnsanın zəif olma həqiqəti heç dəyişmədi. Əvvəllər hər insanın bədənində mütləq qılınc yarası, bıçaq kəsiyi, daş əziyi olurdusa indikilərin də hamisində iynə yeri var, dərman acısı var. Əvvəllər insanlar bəzi yoluxucu xəstəliklərdən kütləvi şəkildə məhv olurdusa, indi də kütləvi qırğın silahları vasitəsilə yiğin-yığın məhv olurlar. İnsan öz rahatı üçün çox çalışdı, amma ölüm-süzlüyü hələ də əldə edə bilmədi. Əvvəllər bir kimsə evindən sağ-salamat yola çıxb geri qayıtmazsa, fikirləşərdilər ki, yəqin yolda aslana, canavara və ya yolkəsənin birinə rast gəlib, axırına çıxb. Zəmanə dəyişdi, insan özünü vəhşi heyvanlardan qorumağın çox gözəl yollarını tapdı. Ancaq səhər evdən çıxanın axşama sağ qayıtma etibarını hələ də əldə edə bilmədi. Nəticə dəyişmədi, sadəcə yorular, fikirlər dəyişdi. İndikilər evə qayıtmayanda fikirləşir ki, görəsən, yolda bir qəzamı baş verdi, hansı mərdi-məzara rast gəldi? Əvvəllər çox sadə hallarda qızdırma, soyuqdəymə, ishal və s. yüngül xəstəliklərlə mübarizədə bir çox kimsə həyatla vidalaşırıdı. İndi tibbin inkişafı ilə bunlar bir-iki dərmanla aşılan yüngülvari narahatlılığı çevrildi. Bunun əvəzində isə yenə də insanı məglub edən xəstəliklər,

şəkər, xərçəng və adını bilmədiyimiz necə müxtəlif viruslar ortaya çıxdı.

Xülasə, hər dövrün öz çətinliyi, öz problemləri var. Bunun kimi hər təbəqədən insanın da özünə yetərli miqdarda dərdi-tasası var. İlahi ədalətdir bu, hər dövrdə və hər yerdə yaşayan insanoğlunu eyni imtahana tabe tutan ilahi tərəzi durmadan öz işini yerinə yetirir. Malmülk durmadan əl dəyişir, əldən-ələ keçib haldan-hala düşür. Dünyanın evsiz, yurdsuz ən kasib insanını bir tisbağa ilə bir yerdə bir laboratoriya otağına gətirə bilsək və desək ki, elm çox inkişaf elədi, gücümüz çatar, gəl səni bu tisbağa il yerdəyişmə eləyək. Evi də hazırlır, bir ömür belində daşıyıb içindən heç çıxmayaqasın. Heç bir şəkildə bu yerdəyişməyə razı olmaz. Demək ki, nə qədər də çətin vəziyyətdə olsaq, hələ də şükür edəcəyimiz çox şeyimiz var. Bu uzun dünya həyatının, insanlıq tarixinin harasında olursaq olaq bizə düşən zaman payının çox az olduğunu bilmək və bunu ən ideal şəkildə işlədərək bizə veriləcək olan daha uzun zamana yatırıım eləmək ən karlı düşüncə olardı. Həzrət Adəmin o dünyada itirdiyi cənnəti biz bu dünyada tapa bilmərik, çünki o, hələ də o dünyadadır. Hər saniyədə ya oraya yaxınlaşırıq, ya da bir az daha uzaqlaşırıq. Bu zaman səyahətində bizdən əvvəlkilərin halını da açıqlayan bir ayədə də belə buyurulur: “Şübhəsiz ki, səndən əvvəlki ümmətlərə də peyğəmbərlər göndərdik. Bizə dönsünlər, yalvarıb doğru yola gəlsinlər deyə onların başına darlıq və sıxıntılar gətirdik”.

Nəticə olaraq hansı zaman, hansı məkan, hansı vasitələr olursa olsun, hər şey bizi yaradanın hüzuruna aparmaq üçün səfərbər olunub, o diriliş və hesab gününə: qiyamətə. Əvvəlkilərin qazandıqları özlərinə, bizim qazandıqlarımız da bizə. Kimi umduğuna qovuşmaq üçün səbirsizlənir, kimi də ummadığı ilə qarşılaşıb... Türklərin məşhur bir sözü var, necə deyərlər: minmişik əlamətə, gedirik qiyamətə.

Yas məclislərimizdə qida israfçılığı: necə olsun?

Bu mövzu ilə bağlı çoxlu məqalələr yazılıb, cəmiyyətdə kifayət qədər müzakirələr aparılıb, hətta iş o səviyyəyə çatıb ki, Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında yas məclislərində müəyyən qida məhsullarının verilməsi ilə bağlı icra hakimiyyəti səviyyəsində qadağa qoyulub. (Yeri gəlmışkən, bu qadağanın bütün Azərbaycan ərazisində də tətbiq olunmasını istəyənlər də az deyil).

Elə bu yazımızda hüzrlərdə süfrəyə verilən qida barəsində sizlərlə fikirlərimizi bölüşmək istərdik. Daha doğrusu, problemi sual-tesiz şəklində qoymaq istərdik: Bu məsələnin inzibati qaydada tənzimlənməsi nə qədər düzgündür?

Bununla da bağlı fikirlər müxtəlifdir. Deyək ki, iki-üç cür yeməyin, bəzi hallarda hətta bir cür yeməyin məclisə verilməsinə məhdudiyyət qoyulmasının le-

hinə çıxış edənlər hesab edirlər ki, belə halda aztəminatlı ailələr müəyyən xərc-lərdən azad olmuş olur. Əleyhinə olanların fikrincə isə yas məclisinə yemək verilməsi məsələsi hər bir ailənin öz hüququna aiddir və bu məsələdə heç bir məhdudiyyət ola bilməz.

Bu barədə fikirləşəndə təbii ki, ilk ağla gələn ədalət ölçüsü olur. Zatən İslam da deyir ki, israfa yol verməyin. Düzü, bu məsələdə inzibati qadağaya üstünlük verirəm, -bilirəm, opponentlik edənlər o dəqiqli məni qaragürühda, konservativimdə və andemokratik düşüncəli olmaqdə günahlandıracaq. Bəlkə də, opponentlərimin yanaşmasında müəyyən həqiqət var. Amma düşüncə etibarilə antidemokrat olmadığımı söyləyib fikrimi yenə də məhz ədalət prinsipinə söykəndiyini bildirirəm: *varlı* yas məclisində süfrəyə çay verməklə itirəcəyi şey uzağı “prestij”, şöhrət olur. Uzağı, onun qohumları, tanışları gedib orda-burda piçhapiçla qeybət edəcəklər ki, filankəsin pulunu balta kəsməz, amma bunun verdiyi yas məclisinə bax.

Azərbaycanda olmuş bir hadisəni qısa-ca danışım, - üç məclisində yaxşı maddi imkanı olan hüzr sahibi gələnlər üçün ancaq çay süfrəsi açır. Bundan hikkələnən bəzi üzdəniraq qohumlar acıqa qırx məclisinə gəlmir. Bu cür hikkəlilərə adam lap demək istəyir: hirslənmisən, get bir stəkan su iç.

Amma deyək ki, inzibati qaydada belə bir qadağa olsayıdı, təsəvvür edin, nə qədər aztəminatlı ailə mənasız borcdan-xərcdən azad olardı. Axi biz bilirik ki, Azərbaycanın bəzi bölgələrində hüzrdə pul yiğilmir və zavallı yas yiyəsi, həm dəfn günü, həm üç, həm qırx, hətta bəzi yerlərdə əlli iki deyilən məclislərdə mənasız xərcə düşürlər. Bir şəyi unutmaq olmaz ki, öz əzizini itirmiş adam məsciddə meyitə qüsər vermək, qəbristanlıqda dəfn

Deyək ki, iki-üç cür yeməyin, bəzi hallarda hətta bir cür yeməyin məclisə verilməsinə məhdudiyyət qoyulmasının lehina çıxış edənlər hesab edirlər ki, belə halda aztəminatlı ailələr müəyyən xərc-lərdən azad olmuş olur. Əleyhinə olanların fikrincə isə yas məclisinə yemək verilməsi məsələsi hər bir ailənin öz hüququna aiddir və bu məsələdə heç bir məhdudiyyət ola bilməz.

Üçün yer almaq, bütün məclisləri aparan mullanın, o cümlədən, bəhs etdiyimiz mövzu ilə bağlı yemək-içmək xərclərini öz üzərinə götürür. Yəni ən azından, qida məsələsində toxunduğumuz məsələlər öz həllini tapsa, bu işdə yas sahiblərinin yükü azalmış olardı.

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, inzibati qaydada qadağa tətbiq ediləcəyi təqdirdə, el dilində desək, uzağı varlıların üzüyünüün qaşı düşəcək. Qoy düşsün. Bəs rəsmi qadağa baş tutmasa necə olsun? Onda yenə ümid qalır bizim savadlı dindarlara. İctimai təbliğat, yenə də izahlı və savadlı təbliğat.

Bir məqamı yadımıza salaq, on beş-iyirmi il öncə Azərbaycanda masaya alkoqollu içki verilməyən toy edən dindarlara az qala “çudak”, “mövhumatçı” kimi baxırdılar, bunun üstündə hətta valideynlərlə övladlar arasında qovğalar baş verirdi. Düzdür, indi də bu məsələ ilə bağlı toy öncəsi aiələlərdə müəyyən gərginliklər yaşanır. Amma eyni zamanda biz alkoqolsuz toyların sayının artmasının və cəmiyyətdə bu hala tolerant yanaşmanın da şahidi olmaqdayıq.

Növbəti yazılarımızda hüzr adətləri ilə bağlı başqa aktual problemlərə də toxunacayıq.

“MAUN” SURƏSİ

“Maun” surəsi Məkkədə nazil olmuşdur, yeddi ayədir. Xülasə olaraq iki qrup insandan bəhs edir. Bunlar:

1. Allahın nemətini inkar edən, hesab və cəza gününü təkzib edən kafirlər.
2. Etdiyi əməllərlə Allahın razılığını düşünməyən, əksinə riya üçün əməl edib namaz qılan münafiqlər.

Allah-Təala bunlardan birinci qrupun mənfi sıfətlərindən bir neçəsini qeyd edir. Bunlar yetimə xor baxmaq, yetimi itələyib qovmaq, haqqını verməmək kimi xüsusiyyətlərdir. Bu cür insanlar xeyriyyəcilik, yaxşılıq etməz, yaxşı iş görməzlər. Yoxsula və fəqir-füqəraya haqqını verməz və onlara yardım da etməzlər. Onlar nə Rəbbinə ibadət edərək gözəl əməl işlərlər, nə də insanlara yaxşılıq edərlər.

“(Ya Peyğəmbər!) Dini (haqq-hesab gününü) yalan hesab edəni (Əbu Cəhli) gördünmü? O elə adamdır ki, yetimi itələyib qovar (haqqını verməz); Və (xalqı) yoxsulu yedirtməyə rəğbətləndirməz (nə özü fəqiri yedirdər, nə də özgəsini qoyar)” (1-3).

İkinci qrupa gəlincə, bunlar namazlarında qəflət içində olan münafiqlərdir. Namazlarını vaxtı-vaxtında qılmazlar. Mənasını dərk etmədən, şəklən namaz qıllarlar, əməllərini göstəriş üçün edərlər. Bu cür insanlar onlara “Saleh insanlar” deyilsin deyə, göstəriş üçün insanların

qarşısında namaz qıllar, “təqva sahibləri” deyilsin deyə xüşü içində görünməyə çalışarlar, “səxavətlidirlər” deyilsin deyə məcbur, istəməyə-istəməyə sədəqə verərlər. Bunların digər işləri də şöhrət və göstəriş üçündür.

Surə bu iki qrupu da əzab və həlak ilə təhdid edir. Bu əməllərin qarşılığını heyrətə gətirən və qeyri-adi bir şey olduğunu göstərən bir üslubla, bunun böyük bir çırキンlik olduğunu bildirərək onları şiddətli bir şəkildə qınayır.

**“Vay halına o namaz qılanların ki,
Onlar öz namazlarından qafıldırlar** (səhlənkarlıqları üzündən namazlarını vaxtı-vaxtında qılmazlar); **Onlar** (namazlarında) **riyakarlıq edər**, **Və** (xalqa) **zəkat verməyi qadağan edərlər** (yaxud xəsislik göstərib bir iş üçün qonum-qonşuya lazım olan qab-qacağı verməkdən imtina edərlər) (4-7).

Bunlar, azca da olsa, insanlara fayda vermək istəməzlər. Maun:- iynə, balta, qazan, duz, su və bənzəri istifadə olunan hər cür alət və məişət əşyalarıdır. Ayədə, bu sadə və az şeylər üçün xəsislik edib ehtiyacı olana verməmək qadağan edilmişdir. Çünkü bunlar üçün xəsislik etmək, həddindən artıq xəsislikdir. Bu isə insanlıq xüsusiyyətini aradan qaldıran bir davranışdır.

HƏYAT MÜBARİZƏSİ

Necə deyərlər, həyat bir səhnədir, hər gələn öz rolunu oynayır və yerini başqalarına buraxır.

Həyatda hər kəs mübarizə içindədir. Ama nə üçün, nədən ötrü, kimə görə kimi suallar bizi düşünməyə məcbur edir. Kimi sevgisi uğrunda, kimisi yaşamaq uğrunda,

Həmi nəyəsə ümid bəsləyir. İnsanda ümidi formalaşdırın səbirli olmaq, çətinliyə sinə gərməkdir. İnsanlar dünyaya göz açdıqdan sonra zamanla böyüyüb bir şəxsiyyət kimi formalaşırlar. Böyüdükdə isə bütün insanların arzuları, istəkləri olur.

kimisi azadlığı uğrunda... Bu siyahını bir qədər də uzada bilərik.

Təbii ki, bunların əsasında mübarizə dayanır. Hər kəsin ağlında öz amalı, öz ideyası olur. Bu amala çatmaq üçünsə səbir, iradə, dözüm, özünəinam tələb olunur. Bunların ən vacibi isə səbirdir. Səbir uğura çatmağın ən yaxın yoludur. Lap Tomas Karleylin dediyi kimi: "Səbir ümidin təməli, ümid isə xoşbəxtliyin açarıdır".

Həmi nəyəsə ümid bəsləyir. İnsanda ümidi formalaşdırın səbirli olmaq, çətinliyə sinə gərməkdir. İnsanlar dünyaya göz açdıqdan sonra zamanla böyüyüb bir şəxsiyyət kimi formalaşırlar. Böyüdükdə isə bütün insanların arzuları, istəkləri olur. Onların çoxuna bu istəklər əlçatmaz kimi görünür. Bəzən isə həyat insanları müxtəlif sinaqlarla sınayır. Sinaqlar insandan asılı olaraq fərqli olur. Bu sinaqlar hərəyə bir cür təsir edir. Bunun nəticəsində isə elə kəslər olur ki, onlar öz arzularına, öz ideyalarına, öz amalı uğrundakı mübarizəyə daha möhkəm əzmlə bağlanırlar.

Bəs belə olmayan təqdirdə necə olur?

Belə olmadıqda isə insanlar öz ideyalarından, arzularından, hətta sevincindən, öz mübarizələrindən uzaqlaşdıqca uzaqlaşırlar, onların ümidləri qırılır. Zaman keçdikcə həmin insanlar cəmiyyətdə özlərinə yer tapmayaraq məhv olub, həyatın ən dərin bataqlıqlarında qərq olurlar.

İnsanların çoxuna həyat mənasız, məraqsız, rəngsiz gəlir. İnsanlarla daha çox ünsiyyət saxlamaq, ətraf mühitə, öz ətrafindakılara daha çox qayğı, daha çox nəvəziş göstərmək bu rəngarəngsizliyi aradan qaldırıra.

Dost seçmək

Məhəmməd Baqir (r.a) belə demişdir: "Atam Zeynəlabidin (r.a) mənə tövsiyə edərək bunları söylədi: "Bu beş sinif insanla dostluq qurma, qonşuluq etmə və onlarla yola çıxma:

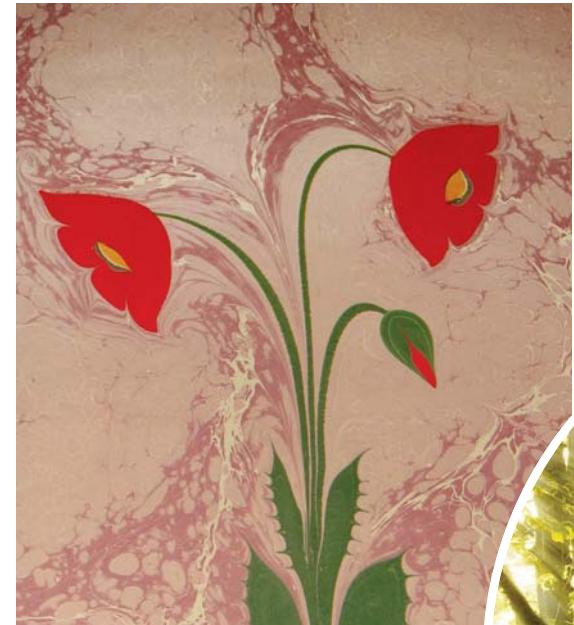
1. Fasiqlə dostluq qurma. Çünkü səni bir loğma çörəyə və hətta bundan daha ucuzuna satar. Mən «Atacan! Daha ucuzu nədir ki?» deyə soruşanda: «Bir loğma çörəyə tamah edər, sonra da onu əldə edə bilməz- dedi.

2. Xəsislə dost olma. Çünkü ən çox ehtiyacın olan şeyi belə səndən əsirgəyər.

3. Yalançı lə dost olma. Çünkü o ilgim kimidir. Sənə, yaxın olanı uzaq, uzaq olanı da yaxın göstərər.

4. Axmaqla dost olma. Çünkü sənə fayda verim deyib zərər verər. Necə ki, «Ağılı düşmən, axmaq dostdan daha xeyirlidir.» - deyə bir söz vardır.

5. Qohum-əqrəbəsi ilə əlaqəsini kəsən (sileyi-rəhmi tərk edən) kimsəylə də dost olma. Çünkü mən belə insanların Allah-Təalanın Kitabı Qurani-Kərimin üç yerində lənətləndiklərini gördüm».

DUA QAPISININ AÇARI

İbrahim Ədhəm tacı-taxtı tərk edir. İllər sonra seyri-sülükünü tamamladıqdan sonra Belx şəhərinə təkrar qayıdır. Tikdirdiyi məsciddə yatsı namazını qılır. Çöldə də sulu qar, yağmur, soyuq... "Burada uzanım səhər olanda gedərəm"- deyə düşünür. Onu görən Qəyyum:

-Nə edirsən?- deyir.

-İmkan ver, burada yatım. Sübh namazından sonra Bəlxə gedəcəyəm- deyir.

Qəyyum ayağından tutub:

-İbrahim Ədhəm sənin kimi lütlər üçün tikdirmədi bu məscidi- deyir və ayağından sürüyə-sürüyə, başını pilləkənlərə vura-vura çölə atır. İbrahim Ədhəm «Mən bu məscidi tikdirdim» deyə bilmir. Çarəsiz səhərə gedir. Hər tərəf bağlı, sadəcə bir yer açıqdır: Kürəxana. Qapını döyür və səhərə qədər qalmaq üçün icazə istəyir. Orada çalışan işçi «Keç, otur»- deyir. Aradan bir-iki saat keçir. Səhər azanı oxunur. Oxunduqdan sonra işçi dönüb:

-Xoş gəlmisən, haradan gəlib hara gedirsən, adın nədir?- deyir.

Aforizmlər

Çox pulu olan, lakin ondan istifadə etməyi bacarmayan adamlar olduğu kimi, çox biliyi olan, lakin onu düzgün yönəldə bilməyənlər də var. **Əbu Turxan**

Cahilliyin üç növü var: heç nə bilməmək, hamının bildiyi şeyi pis bilmək, lazım olmayan şeyi bilmək. **Düklo**

Böyük şəxsiyyətlər tarixin sütunlarıdır. Onlar nə qədər möhkəm olsa, cəmiyyətin inkişafı da bir o qədər dayanıqlı olar. **Əbu Turxan**

Sənin şöhrətin sənin kölgən kimidir – o gah səndən qabaqda, gah arxada gedir; bəzən səndən böyük, bəzən kiçik olur. **Hippel**

Biliyə üç yol aparır: ən asanı – təqlid, ən çətini – təcrübə, ən şərəflisi – düşüncədir. **Konfutsi**

Cahilliyin üç növü var: heç nə bilməmək, hamının bildiyi şeyi pis bilmək, lazım olmayan şeyi bilmək. **Düklo**

İbrahim Ədhəm də:

-Mən iki saatdır burda otururam, indi ağlına gəldi soruşmaq?- deyir.

Çörəkçi deyir:

-Mən bu kürədə işçiyəm. İki uşağım var, iki yetimə də baxıram. Mən onlara indiyə qədər haram tikə yedirtmədim. Sənin gəldiyin vaxt mənim işləmək vaxtımdır. Azan oxundu, iş vaxtım bitdi. Səninlə istədiyin qədər söhbət edə bilərik, indi qazancıma haram qarışmaz

İbrahim Ədhəm:

-Sən nə gözəl adam imişsən. Sən Allahdan bir şey istədiyin halda, həyata keçmədiyi vaxt olubmu?- deyə soruşdu.

-Mən Allahdan nə istəmişəm, verib. Fəqət Allahdan bir şey istədim. Onu mənə vermədi. Allaha yalvardım ki, mənə İbrahim Ədhəmi göstərsin, mənə onu göstərmədi-cavağını verdi. İbrahim Ədhəm:

«O Allah, elə bir Allahdır ki, İbrahim Ədhəmi ayağından sürüyə-sürüyə, başına vura-vura gətirir sənə göstərir və səni gözünün önündə ruhunu təslim etdirir- deyir və Allah deyərək ruhunu təslim edir.

Sədaqət və ixləs qədər mömininindigər xüsusiyyəti də qardaşlıq, həmrəylik, bərabərlikdir. Quranın bildiridiyinə görə, bütün möminlər qardaşdır. Onlar eyni inanca inanan, eyni kitaba tabe olan, hədəfləri eyni olan, eyni duyğuları daşıyan insanlardır.

Allah belə buyurur: “**Həminiz bir yerdə Allahın ipindən yapışın, bir-birinizdən ayrılmayın! Allahın sizə verdiyi nemətinə xatırlayın ki, siz bir-birinizə düşmən ikən O sizin qəlblərinizi birləşdirdi və Onun neməti sayəsində bir-birinizlə qardaş oldunuz. Siz oddan olan bir uçurumun kənarında ikən O sizi oradan xilas etdi. Allah Öz ayələrini sizin üçün bu şəkildə aydınlaşdırır ki, haqq yola yönəlmış olasınız!**” (Ali-İmran, 103).

Ayədə bildirilən əmr həmrəyliyin təşkil edilməsi baxımından son dərəcə önemlidir. Bu səbəbdən mömin qəti şəkildə bir mübahisə və rəqabətin yaranmasına yol verməməlidir. Qısqanlıq, rəqabət insanlar arasında birliyin və qardaşlığın yaranmasına maneədir. Hərislik nəticəsində yarana biləcək hər hansı bir rəqabət insanların bir-birinə olan sevgisini azaldar. Bu cür bir hərəkət, onların ruh-larına böyük zərər verər və mənəvi baxımdan geriləməyə yol açar.

Quranda möminlərin arasındaki həmrəylik ilə bağlı çoxlu ayələr vardır. Bir ayədə möminlərin digər möminlərlə həmrəyliklərini etdikləri dua ilə bildirilir:

“Onlardan sonra gələnlər belə deyirlər: “Ey Rəbbimiz! Bizi və bizdən əvvəl

QARDAŞLIQ VƏ BƏRABƏRLİK

iman gətirmiş qardaşlarımıza bağışla. Bizim qəlblərimizdə iman gətirənlərə qarşı kinə yer vermə. Ey Rəbbimiz! Sən, həqiqətən, şəfqətlisən, mərhəmətlisən! (Həşr, 10).

Ayrıca Quranda həmrəyliklə bağlı açıq hökmələr vardır: “**Açıq-aydın dəlillər geldikdən sonra bir-birindən ayrılan və ixtilaf törədən şəxslər kimi olmayın! Onlar böyük bir əzaba düçər olacaqlar**” (Ali-İmran, 105).

“Şübhəsiz ki, sənin firqə-firqə olub dinini parçalayanlarla heç bir əlaqən yoxdur. Onların işi Allaha qalmışdır. Allah sonra onlara nə etdiklərini xəbər verəcəkdir!” (Ənam, 159).

Möminlər başqa möminlərə qarşı son dərəcə mərhəmətli və sadə olmağa borcludurlar. Təkəbbür, qısqanlıq, küsmək, pis söz söyləmək, mübahisə möminlərə deyil, inkarçılara xas olan xüsusiyyətdir. Allah Təala Qurani-Kərimdə möminlərin qardaş olduğunu bəyan edir. Peyğəmbərimiz də bir möminin din qardaşlarıyla arasında güclü məhəbbət əlaqəsi qurmadan kamil mənada imana çata bilməyəcəyini bildirir: “**Möminlər bir-biriylə qarşılaşıqlarında, bir-birini yuyan iki əl kimidirlər**” (Süyuti, Camiul-Əhadis)

Yəni mömin qardaşlar bir-birilərinə köməkçi olar, əskiklərini aradan qaldırar, səhvərini düzəldər, yumşaq bir üslubla gözəl nəsihətlər edərlər. Din qardaşlığı “mən haqlıyam, sən haqsızsan” kimi mübahisələri əsla olmamalıdır. Çünkü küsülü qalmaq Allahın əmrinə itaətsizlikdir.

“İrfan” jurnalının baş redaktoru birinciliyə layiq görüldü

Türkiyə Cümhuriyyətinin baş nazirliyinə bağlı olan Türk Əməkdaşlıq və Koordinasiya Agentliyi (TİKA), Türkiyə Radio Televiziya qurumu (TRT) və Azərbaycan Mətbuat Şurasının birgə hazırladığı layihə çərçivəsində azərbaycanlı jurnalistlərə keçirilən təlimlər başa çatdı. 11-27 avqust tarixləri arasında keçirilən təlimlərin sonunda Azərbaycanın müxtəlif media əməkdaşlarına, jurnalistlərə sertifikatlar verildi. Layihənin bağlanış tədbiri isə 29 avqust tarixində Bakı şəhərinin Park İNN otelində baş tutdu.

Tədbirdə Türkiyə Cümhuriyyətinin Azərbaycandakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri İsmail Alper Coşkun, TİKA-nın Azərbaycan koordinatoru Mustafa Polat, TRT-nin vəzifə müdafiəti başa çatan Bakı təmsilçisi Emrah Timuçin Yazıcı və yeni təmsilçi Yıldırıay Arslan və bir sıra rəsmi nümayəndələr də iştirak edib. Natiqlər Azərbaycan və Türkiyə arasındaki əzəli qardaşlıqdan söz açaraq hər iki ölkənin inkişafı üçün bu kimi layihələrin zərurətindən söz açıdilar. Ankarada keçirilən on yeddi günlük təlimlərin nəticələrindən və hər iki ölkə jurnalistlərinin əməkdaşlığına verdiyi töhfələrdən danışıldı. Tədbirin sonunda jurnalistlərimizin təlim müdafiəti ərzində hazırladıqları çəkilişlər nümayiş etdirildikdən sonra müxbir və operatorlar arasından ilk üç yerə layiq görülən altı nəfərin adı açıqlandı. Qeyd edək ki, “İrfan” jurnalının baş redaktoru Nurlan Məmmədzadə də təlimlərdə iştirak edib və birinci yerə layiq görülləb.

NIYAL KURSLARI

Kursumuzun fəxrləri

2014 qəbulümüz 95 %

Kursun fəaliyyətləri

- Bütün qruplar üzrə hazırlıq
- Komplüter kursları
- Xarici dil kursları
- Aylıq sınaq imtahanları
- Ətraf rayon və kəndlərdən gələn şagirdlərin yataqxana və yemekle təmin olunması
- Biliq və idman müsabiqələrinin işkili-əkskursiya
- Sınaq imtahanlarında 500 balı keçən şagirdlərin mükafatlandırılması
- Qəbul sınağında her qrup üzrə 1 yeri tutanın 50 fəz.
II yeri tutanın 25 fəz. güzəşt olunması
- Peşəkar müellim kollektivi

Kursa qeydiyyat tarixi:
15-30 sentyabr

ÜNİVAN:

İSMAYILLI RAYONU, 9. ELEKBƏRZADƏ KÜÇ.

ƏLAQƏ NÖMRƏSİ:

(020) 285 46 73; 050 671 70 33
(+994 51) 484 94 34 / (+994 55) 757 26 05